

ΠΡΟ-ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΟΣ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ, 1814-1821:

Τομή στην Συνεχεία μισού Αιώνα Αγώνων Χειραφέτησης*

Στέλιος Αλειφαντής

ABSTRACT

For Russia's policy on the Eastern Question, the post-Napoleonic system of the Concert of Powers, effectively amounted to an inherent contradiction, between, on the one hand, Czar Alexander's reluctant *de facto* submission to the doctrine of Ottoman territorial integrity and, on the other, the upholding and reaffirmation on his part of Russia's legal right of intervention in the Ottoman Empire's affairs, in the name of the latter's Christian-Orthodox subjects.

His foreign minister (1815-1822) John Capodistrias foresaw that this policy, would neither avert the escalation of Russian-Ottoman tension, nor lead to an understanding with the other European Great Powers on the Eastern Question.

Capodistrias called for a more resolute Russian policy, which would take the initiative against Ottoman intransigence and which could effectively facilitate an Anglo-Russian *modus vivendi* on the fundamental issue, which was not the preservation of Ottoman territorial integrity *per se*, but rather the issue of the international control of the Straights in the Dardanelles. By 1818, nevertheless, Capodistrias had understood and timely pointed out to all concerned, that the historical initiative would not be undertaken by Russia but by the Greek liberation movement, which would soon prove its potential and capacity to influence the terms of reference and turn of events in the Eastern Question.

Η ευρωπαϊκή «Συνεννόηση Δυνάμεων» (*Concert of Powers*) που θεσπίστηκε με τη Διάσκεψη ή το Συνέδριο της Βιέννης (1815) και με άλλες Διασκέψεις που ακολούθησαν (Άαχεν, Τροπιάου, Λάϋμπαχ, Βερόνα), δεν υπερέβη αλλά αναπαρήγαγε τον ανταγωνισμό (ή την πολύ άνιση συχνά αποκαλούμενη «Ισορροπία») των Μεγάλων Δυνάμεων.¹ Το ζητούμενο της Βιέννης ήταν μια **σταθεροποίηση των σχέσεων των Μ. Δυνάμεων** στην καρδιά της γηραιάς ηπείρου με τρεις «διευθετήσεις»: στο **γερμανικό ζήτημα**, στο **πολωνικό ζήτημα** και εμμέσως στο **ανατολικό ζήτημα**. Στο πρώτο επιλέχθηκε **Αυστρο-Γερμανική Συνομοσπονδία**, στο δεύτερο επιλέχθηκε το **Ενωμένο Πολωνικό Βασίλειο με την Ρωσία** και στο τρίτο επιλέχθηκε σιωπηρά η ***de facto* οθωμανική εδαφική ακεραιότητα**.² Το Συνέδριο της Βιέννης ήταν μια εξέχουσα διπλωματική επιτυχία της αγγλικής και αυστριακής διπλωματίας, που επιδίωξαν να περιορίσουν τα πολιτικά ερείσματα της Ρωσίας στον γερμανικό χώρο, τα οποία προσέφερε η ρωσική στρατιωτική υπεροχή.

Με τον τερματισμό των Ναπολεόντειων πολέμων και αντίθετα με ότι έπραξαν οι λουπές χερσαίες Μ. Δυνάμεις, ο τεράστιος ρωσικός αυτοκρατορικός στρατός δυναμικότητας 800.000 στρατιωτών ποτέ δεν αποστρατεύτηκε αλλά παρέμεινε ολόκληρος στην διάθεση του Αλέξανδρου Α' σε μια διάταξη δύο Στρατιών που κάλυπτε δύο μέτωπα.³ Ο Φρίντριχ

* Η δημοσίευση βασίζεται σε εισήγηση του συγγραφέα σε Διεθνολογική Συζήτηση που διοργάνωσε η Γεωγραφική Εταιρία «Στράβων» στις 12 Απριλίου 2018 με θέμα «Ιωάννης Καποδίστριας: Το Ελληνικό ζήτημα στο Διεθνές Σύστημα Ισορροπίας Δυνάμεων, 1814-1821».

Γκέντζ, εξ απορρήτων Σύμβουλος του Μέττερνιχ, απερίφραστα αναγνώριζε ότι η 1^η Στρατιά, που κάλυπτε το δυτικό μέτωπο, είχε την ικανότητα να αναλάβει δράση εναντίον μιας οποιαδήποτε ευρωπαϊκής Δύναμης.⁴ Από την άλλη πλευρά, η 2^η Στρατιά κάλυπτε ένα ευρύτατο νότιο μέτωπο με σκοπό να διεξαγάγει επιχειρήσεις κατά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ωστόσο, η μαχητική ικανότητα των δύο Στρατιών διέφερε σημαντικά, καθώς μετά το Συνέδριο της Βιέννης ο Αλέξανδρος Α' υιοθέτησε μια συντηρητική εξωτερικής πολιτική και έκτοτε η 1^η Στρατιά λειτουργούσε περισσότερο αποτρεπτικά, διατηρώντας χαμηλό επίπεδο επιχειρησιακής λειτουργίας. Στην πραγματικότητα η Στρατιά υπήρχε εκεί ως διπλωματικό εργαλείο, το οποίο δύσκολα, όπως αποδείχθηκε, μπόρεσε να υπερκεράσει το πλαίσιο διακανονισμών που Αγγλία και Αυστρία δημιούργησαν στο Συνέδριο της Βιέννης. Το αντίθετο ακριβώς συνέβαινε με την 2^η Στρατιά, όπου ο στρατηγός Κίσελεφ με την ανάληψη των καθηκόντων ως Διοικητής εισήγαγε σημαντικούς εκσυγχρονισμούς, συγκρότησε ένα ικανό επιτελείο και πέτυχε το Γενικό Στρατηγείο της 2^{ης} Στρατιάς να αναπτύξει, ανεξάρτητα από το Γενικό Επιτελείο, τον δικό του στρατηγικό σχεδιασμό προσαρμοσμένο στις ανάγκες διεξαγωγής ενός ρωσο-οθωμανικού πολέμου.⁵ Στο Συνέδριο της Βιέννης ο Αλέξανδρος Α' είχε κάθε λόγο να διατηρήσει *εκτός διεθνών διευθετήσεων* τις διμερείς ρωσο-οθωμανικές σχέσεις, διατηρώντας *ανοικτές* τις επιλογές της ανατολικής πολιτικής του. Ωστόσο, αξιοποιώντας διπλωματικά την ρωσική στρατιωτική ισχύ, ο Τσάρος πράγματι έθετε ως *δεσπόζουσα* προτεραιότητα του όχι την ρωσική ανατολική πολιτική, αλλά την εδραίωση ενός ρωσικού ευρωπαϊκού ρόλου.⁶

Τι σήμαιναν αυτά για την ελληνική υπόθεση;

Στο πλαίσιο της Βιέννης και σε ότι αφορά στο Ανατολικό Ζήτημα, η Ρωσία είχε πλέον αποδεχθεί *de facto* (αλλά όχι *de jure*) την **οθωμανική εδαφική ακεραιότητα**, την οποία υποστήριζε διακαώς η Αγγλία προκειμένου να αποτρέψει την παρουσία της Ρωσίας στη Μεσόγειο.

Πέραν αυτού, ο Αλέξανδρος Α' παρέμεινε σταθερός στη παραδοσιακή ρωσική θέση ότι οι διμερείς ρωσο-οθωμανικές σχέσεις ήταν *αποκλειστικά* ρωσική υπόθεση, οι οποίες - πέραν των εκκρεμοτήτων της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812) ⁷ - βασιζόνταν *πρωτίστως* στο συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας στην **«προστασία ομόδοξων χριστιανών»**, δηλαδή στο ρωσικό δικαίωμα επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις της Υψηλής Πύλης.⁸ Ο Τσάρος πρόκρινε τόσο την *de facto* αποδοχή του υφιστάμενου status quo της οθωμανικής επικράτειας, όσο και την ρωσική αναγνώριση ότι η *«αρχή της νομιμότητας»* ισχύει **και** για την Πύλη, πάντα βέβαια **υπό προϋποθέσεις** που αφορούν το ρωσικό συμβατικό δικαίωμα της *«προστασίας των ομόδοξων»*. Οι εγγενείς αντιφατικές επιδιώξεις του Αλέξανδρου Α' διαμόρφωναν ένα διπλωματικό πλαίσιο που αντιμετώπιζε την έντονη δυσπιστία της Πύλης αλλά ενίσχυε, τελικά, και εκείνη των λοιπών Μ. Δυνάμεων.⁹

Στο πλαίσιο αυτό, η ρωσική διπλωματία δεν ενδιαφερόταν τόσο για την άμεση διευθέτηση των εκκρεμοτήτων της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, αλλά κυρίως στο να διατηρήσει *ομαλές σχέσεις* με την Πύλη. Ο Τσάρος αντιλαμβανόταν ότι ούτε η Πύλη επιθυμούσε να οξύνει τις σχέσεις της με την Ρωσία, αλλά ο ίδιος σχετικά με εδαφικές διευθετήσεις στην Μαύρη θάλασσα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να συμφωνήσει με τις οθωμανικές αξιώσεις. Επομένως, ενώ τα θέματα αυτά θα συνέχιζαν να παραμένουν *ανοικτά* στις διμερείς σχέσεις, ο νέος ρώσος πρέσβης στην Πόλη όφειλε να χειριστεί τις σχετικές διαπραγματεύσεις με τρόπο που να μην δημιουργεί διπλωματικές εντάσεις. Η αβεβαιότητα που ανέκυπτε από τις εκκρεμότητες αυτές ήταν κατά πόσο οι ρωσο-οθωμανικές διαφωνίες ερμηνείας της Συνθήκης στα εδαφικά θέματα της Μαύρης θάλασσας θα έδιναν το πρόσχημα στην Πύλη να μην τηρήσει στα άλλα θέματα τα συμφωνηθέντα της Συνθήκης, όπως αυτά που

αφορούσαν την Σερβία και τις Ηγεμονίες, ιδιαίτερα μάλιστα όταν η προβολή της ρωσικής ισχύος δεν χρησιμοποιείτο ως διαπραγματευτικό εργαλείο. Απέναντι σ' αυτήν την κατάσταση, ο Αλέξανδρος Α' πρόκρινε έναν *διαχωρισμό* των διπλωματικών χειρισμών ανάμεσα στις *δύο όψεις* της Συνθήκης του Βουκουρεστίου *επιδιώκοντας η μη-επίλυση των εκκρεμοτήτων να μην ανατρέψει την κατάσταση στην Σερβία και στις Ηγεμονίες*. Ο Τσάρος αποδεχόμενος την *de facto* διατήρηση των ρωσικών θέσεων στην Μαύρη θάλασσα παράλληλα επιδίωκε και ένα *ήπιο κλίμα* στις αναμενόμενες αργόσυρτες διαπραγματεύσεις για την ρύθμιση αυτών των εκκρεμοτήτων. Ο Αλέξανδρος Α' αφενός υπογράμμιζε με έμφαση τις συμβατικές υποχρεώσεις της Πύλης έναντι της Ρωσίας στα Βαλκάνια και αφετέρου τις έθετε ταυτόχρονα σ' ένα πλαίσιο οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Επομένως, σύμφωνα με τις διπλωματικές οδηγίες του, η ρωσική πολιτική «προστασίας των ομόδοξων χριστιανών» δεν θα έπρεπε μόνο να προβάλλεται ως αναγνωρισμένο δικαίωμα των υπαρχουσών διμερών Συνθηκών, αλλά και να εφαρμόζεται μ' έναν τρόπο που να μην δημιουργεί παραστάσεις απειλής στην Πύλη και να υπονομεύει την ομαλότητα στις διμερείς σχέσεις.¹⁰ Ο μοναδικός τρόπος για να επιτευχθεί αυτό σύμφωνα με τις ρητές οδηγίες του Αλέξανδρου Α' στον ρώσο πρέσβη Γρ. Στρογκανόφ ήταν η ρωσική *διαβεβαίωση* του πλήρους σεβασμού της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας *ως βάση* της άσκησης του ρωσικού δικαιώματος της «προστασίας των ομόδοξων». Πράγματι, ο Αλέξανδρος Α' διαμήνυε απερίφραστα, *δια χειρός* φυσικά Καποδίστρια, στην Πύλη ότι «η Ρωσία **δεν επιδίωκε** την *εξάλειψη της εξουσίας του Σουλτάνου πάνω στους εξαρτημένους λαούς*» αλλά για την ομαλότητα των διμερών σχέσεων **«θα ήταν χρήσιμο, και μάλιστα επιβεβλημένο, να πάψει επιτέλους η Υψηλή Πύλη τον πόλεμο εναντίον των ιδίων των υπηκόων της»**.¹¹

Η ρωσική πολιτική έναντι της Πύλης δεν *ακροβατούσε* μόνο σ' ένα τεντωμένο σχοινί, αλλά ήταν *εγγενώς αντιφατική*, καθόσον μετέδιδε το μήνυμα στον Σουλτάνο ότι η ρωσική αποδοχή του εδαφικού status quo, και επομένως της ειρήνης, βασιζόταν *εξ ολοκλήρου* από την στάση της Πύλης έναντι των υπηκόων της, στάση για την οποία η Ρωσία είχε συμβατικό δικαίωμα να *αξιολογήσει* και, άρα, να *αναμειχθεί διπλωματικά* στις εσωτερικές υποθέσεις της Πύλης σ' ότι αφορά την διακυβέρνηση των χριστιανών υπηκόων της. Ακόμη κι αν η Πύλη ήταν υποχρεωμένη να αποδεχθεί το συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας, που της επιβλήθηκε σε σειρά ρωσο-οθωμανικών πολέμων, η ρωσική διπλωματία θέτοντας αυτό το δικαίωμα στο *επίκεντρο* των διμερών σχέσεων δημιουργούσε στην Πύλη την εύλογη δυσπιστία για το *ποιες πραγματικά* ήταν οι ρωσικές προθέσεις. Στις διπλωματικές οδηγίες, πάντα *δια χειρός Καποδίστρια*, ο Αλέξανδρος Α' έσπευδε να υπογραμμίσει ότι «**Η Ρωσία το εύχεται απολύτως ειλικρινά [δηλαδή το «να πάψει επιτέλους η Υψηλή Πύλη τον πόλεμο εναντίον των ιδίων των υπηκόων της»],** επειδή αυτή [η Ρωσία] σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να επιτρέψει να καθορίζεται η παρούσα ή μελλοντική τύχη αυτών των λαών από την **συνεχή εξέγερση** κατά των Τούρκων, ή από μία **κατάσταση πραγμάτων** που θα συνέβαλε στην επανάληψή της».¹² Ο Τσάρος έθετε ευθέως μια μακροπρόθεσμης διάρκειας ρωσική «*επιτήρηση*» της οθωμανικής διακυβέρνησης των χριστιανών υπηκόων της, απορρίπτοντας τόσο τον ρυθμιστικό ρόλο μιας «*συνεχούς εξέγερσης*» στην τύχη των λαών, όσο και την συνέχιση μιας αδιευκρίνιστης «*κατάσταση πραγμάτων*» της οθωμανικής διακυβέρνησης που ωθούσε σε «*συνεχείς εξεγέρσεις*». Η εξαγγελθείσα ρωσική πολιτική, σύμφωνα με τις διπλωματικές οδηγίες, δεν περιοριζόταν μόνο στην «*επιτήρηση*» αλλά προχωρούσε και στην ρωσική ... «*συνεισφορά*» στην αποτροπή εξεγέρσεων καθώς «*αντιθέτως, τα οφέλη που ο αυτοκράτορας επιθυμεί να τους παράσχει, θα πρέπει να συμβάλουν στην μετατροπή τους σε ειρηνικούς και πειθήνιους υπηκόους του μονάρχη, κάτω από το σκήπτρο του οποίου αυτοί βρίσκονται*».¹³ Η πρακτική εφαρμογή αυτής της ρωσικής πολιτικής σήμαινε ότι η Πύλη θα έπρεπε να αποδεχθεί όχι μόνο την έξωθεν αξιολόγηση της διακυβέρνησης των

υπηκόων της, αλλά να ανεχθεί την ανάμειξη της Ρωσίας - πέραν της ρωσικής έγκρισης στην τοποθέτηση των οσποδάρων στις Ηγεμονίες - και στην **παροχή** κάθε λογής ρωσικών «ωφελειών» στους απανταχού χριστιανούς υπηκόους της, πρακτικά συντηρώντας όχι μόνο ρωσικά ερείσματα μεταξύ τους αλλά ενισχύοντας τυχόν προσδοκίες τους για εξωτερικά στηρίγματα αναφορικά με τις όποιες τάσεις χειραφέτησης τους. Όπως εύστοχα το θέτει ο Γρ. Άρς, «το δικαίωμα στην «προστασία», το οποίο παρείχε στην Ρωσία ένα **ειδικό καθεστώς** εντός της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, απέκρυβε το μικρόβιο των συνεχών συγκρούσεων και διαμαχών με την Υψηλή Πύλη».¹⁴

Στα 1816 η αποσαφήνιση της ανατολικής πολιτικής του Τσάρου Αλέξανδρου με την ευκαιρία των διπλωματικών οδηγιών προς τον ρώσο πρέσβη στην Πόλη, Γρ. Στρογκανόφ, ακύρωσε την προσδοκία και επιδίωξη του Καποδίστρια, ότι η **επίλυση του Ελληνικού ζητήματος μπορούσε να προέλθει από την ρωσική επιδίωξη ενός νέου ρωσο-τουρκικού πολέμου, τον οποίο ο Αλέξανδρος Α΄ ρητά απέκλειε ως ενδεχόμενο του ορατού μέλλοντος**. Παρά τις emphaticές Καποδιστριακές διατυπώσεις, η διπλωματική οδηγία προς τον Γρ. Στρογκανόφ, αλλά και οι λοιπές κατά καιρούς οδηγίες, ήταν να επιδιώξει ο πρέσβης την επίλυση των εκκρεμοτήτων του 1812 με διάλογο αποφεύγοντας την ολίσθηση σε εντάσεις.¹⁵ Ακόμη και στα 1819, ο Αλέξανδρος Α΄ στην ευρύτερη θεώρηση της «προστασίας των ομόδοξων» συνέχισε να κράτα ήπιους τόνους μη ανταποκρινόμενος στις προσδοκίες υποστήριξης αλλά και στον υποβόσκοντα αναβρασμό των υποτελών στην Πύλη.¹⁶

Χωρίς να επιδιώκει να... «ελληνοποιήσει» τις ρωσικές προτεραιότητες, ο Καποδίστριας προέβλεψε πάντως, εγκαίρως, και συμβούλευσε τον Τσάρο, για το **αδιέξοδο της ρωσικής διπλωματίας** γύρω από τις εκκρεμότητες της Συνθήκης του Βουκουρεστίου, την **αύξηση των διμερών τριβών** εξαιτίας της οθωμανικής αδιαλλαξίας και της παγιωμένης δυσπιστίας των άλλων Μ. Δυνάμεων για τις ρωσικές επιδιώξεις. Στα 1826 ο Καποδίστριας, συμπλέοντας με νέα ανατολική πολιτική του Νικόλαου Α΄, του υπενθύμιζε: «Αλλ' εγώ προέβλεπον μετά βεβαιότητος ότι αι διαπραγματεύσεις του βαρώνου Στρόγκανωφ θα επέφερον εν τέλει όλως αντίθετον αποτέλεσμα. Πράγματι, έπρεπε να ζητήσωμεν αφ' ενός ικανοποίησιν και αποζημίωσιν διά την παράθασιν και την ατελή εκπλήρωσιν των άρθρων της συνθήκης άτινα αφεώρων εις τας παριστρίους ηγεμονίας και την Σερβίαν, αφ' ετέρου δε να εύρωμεν τον τρόπον προς απόρριψιν των αξιώσεων ας η Πύλη διετύπου ως προς την επιστροφήν των επί της ασιατικής ακτής φρουρίων. Ήτο πρόδηλον ότι αι συζητήσεις, εις ας θα έδιδεν αφορμήν η αποστολή του βαρώνου Στρόγκανωφ, θα ενέπνεον εις τους Τούρκους και εις τας ευρωπαϊκάς Κυβερνήσεις την υπόνοιαν, ότι η Ρωσία αποκρύπτει τους αληθείς αυτής σκοπούς, ότι απέχει του να επιθυμή την άρσιν των δυσχεριών προς διακανόνισιν και στερέωσιν ειρηνικών σχέσεων και ότι τουναντίον ζητεί δικαιολογητικάς αιτίας προς νέας εν τω μέλλοντι εχθροπραξίας. Εν τούτοις έπρεπε να υπακούσω· αι δε οδηγίαι του βαρώνου Στρόγκανωφ συνετάγησαν συμφώνως προς τας προθέσεις του Αυτοκράτορος».¹⁷ Και στα 1820 ο Καποδίστριας αποτιμώντας την εφαρμογή των διπλωματικών οδηγιών του Αλέξανδρου Α΄ θα γράψει ιδιωτικά στον Γρ. Στρογκανόφ ότι «Δεν τολμώ να περιμένω μεγάλα αποτελέσματα. Επειδή κανείς δεν κατόρθωσε να πάρει κάτι από τους Τούρκους μόνο με τα λόγια. Στην ουσία εμείς δεν κάναμε τίποτε, παρά να φλυαρούμε με ανθρώπους, οι οποίοι δεν μπορούσαν να πιστέψουν τα λόγια μας».¹⁸

Θεωρούσε, επίσης, ο Καποδίστριας, ότι ο **εγκλωβισμός** του Τσάρου στην διεκδίκηση ενός ανέφικτου ρωσικού ρυθμιστικού ρόλου στις μετα-Ναπολεόντειες ευρωπαϊκές υποθέσεις,¹⁹ **ακύρωνε** την δυνατότητα και επιλογή μιας ρωσικής στρατιωτικής πίεσης για την προώθηση μιας ρωσικής λύσης στο Ανατολικό ζήτημα – λύσης που ο Καποδίστριας σταθερά πίστευε ότι ήταν εφικτή **εντός του συστήματος της Ευρωπαϊκής «Συνεννόησης»**.²⁰ Όπως φαίνεται στις εισηγήσεις του, ο Καποδίστριας αποδεχόταν ότι η εθνική χειραφέτηση των ομόδοξων και η ενίσχυση της ρωσικής επιρροής στην Εγγύς Ανατολή μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς ρωσική εδαφική επέκταση και με εξισορρόπηση των διεθνών συμφερόντων μεταξύ των Μ. Δυνάμεων, αρκεί η Ρωσία να αναλάμβανε την διεθνή πρωτοβουλία των κινήσεων με μια προσεκτικά σχεδιασμένη εφαρμογή μιας ανανεωμένης ανατολικής πολιτικής της.²¹ Ο

Αλέξανδρος Α΄ απέρριψε το πλαίσιο αυτής της πολιτικής και, ευρύτερα, αντιμετώπισε με ολοένα εντονότερο συντηρητικό τρόπο τα εθνικά και *φιλελεύθερα αιτήματα* που στην μετα-Ναπολεόντεια περίοδο εμφανίζονταν στο πολιτικό προσκήνιο της γηραιάς ηπείρου.²² Δέκα χρόνια αργότερα, στα 1825, με το Ελληνικό ζήτημα πλήρως διεθνοποιημένο, ο Αλέξανδρος Α΄, λίγους μήνες πριν τον θάνατο του, ήταν πλέον εντελώς έτοιμος για την αναθεώρηση της ανατολικής πολιτικής του 1816, καθώς όχι μόνο αυτή αλλά, επίσης, και η προώθηση ενός ρωσικού ρόλου στις ευρωπαϊκές υποθέσεις ως γενική επιδίωξη της εξωτερικής πολιτικής του, είχαν οδηγηθεί σε πλήρες αδιέξοδο.²³

Αντίθετα, ο Καποδίστριας είχε εγκαίρως πλήρη αίσθηση αυτών των αιτημάτων στην ευρωπαϊκή πολιτική σκηνή και βεβαίως παρακολουθούσε και μετείχε ενεργά στις εξελίξεις του ελληνικού χώρου.²⁴ Ήδη, στα 1818-1819, εντελώς **ενήμερος** τόσο για την επιδείνωση της **κατάσταση** στην κυρίως Ελλάδα και στα Επτάνησα, όσο και για τις **διεργασίες** της Εταιρίας των Φιλικών, ο Καποδίστριας διείδε και υπογράμμισε προς κάθε κατεύθυνση το **αναπόφευκτο** πλέον μιας ελληνικής εξέγερσης, την οποία επιθυμούσε σε συνδυασμό με κινητοποιήσεις άλλων χριστιανικών λαών και με ενδεχόμενη εσωτερική οθωμανική κρίση, όπως η κυοφορούμενη του Αλή πασά στην Ήπειρο. Ο Καποδίστριας εκτιμούσε ότι η προοπτική ενός αναπόφευκτου ανοίγματος του Ανατολικού ζητήματος, στο οποίο η Ρωσία, αν και δεν ήθελε να πάρει την πρωτοβουλία των κινήσεων, θα αναγκαζόταν να εμπλακεί τόσο λόγω των "συμβατικών" ερεισμάτων που είχε αποκτήσει έναντι της Πύλης αλλά και λόγω της εσωτερικής πίεσης που ασκούσε η επιρροή των πολιτικών δυνάμεων που συσπειρώνονταν στις αντιλήψεις της ρωσικής «πολεμικής παράταξης» (*"War Party"*).²⁵

Επί της ουσίας με τις εκτιμήσεις αυτές ο Καποδίστριας αναδείκνυε τελικά την **διεθνή σημασία** της ελληνικής εξέγερσης και τον καταλυτικό ρόλο που θα είχε στη **μεταβολή των όρων διαχείρισης του Ανατολικού ζητήματος**, που είχαν ατύπως συμφωνηθεί το Συνέδριο της Βιέννης.²⁶

Ο Καποδίστριας έγκαιρα αντιλήφθηκε ότι η **διεθνοποίηση** του ελληνικού ζητήματος θα **βασίζονταν** στο γεγονός ότι, ακόμη κι αν το επιθυμούσε, η Ρωσία **ήταν υποχρεωμένη να μην αγνοήσει** μια ελληνική εξέγερση στο πλαίσιο των διμερών ρωσο-οθωμανικών σχέσεων, καθώς η **εγγενής δυσπιστία και αδιαλλαξία** της Πύλης στις ρωσικές παρεμβάσεις θα οδηγούσε μοιραία σε νέα **ρωσο-οθωμανική κρίση**.

Η διεθνής αυτή εξέλιξη θα **ενεργοποιούσε** ευθέως διαβουλεύσεις και διαπραγματεύσεις των Μ. Δυνάμεων γύρω από την **διαχείριση** των ρωσο-οθωμανικών σχέσεων στο **Ανατολικό Ζήτημα** και **καθιστούσε** άμεσα **διεθνές πρόβλημα** το **Ελληνικό ζήτημα** ως αντικείμενο «Συνεννόησης Δυνάμεων», ειδικά μάλιστα στο πλαίσιο του **προεξέχοντος** αγγλο-ρωσικού ανταγωνισμού.

Ο Καποδίστριας είχε **σαφή αντίληψη** ότι «κλειδί» της αγγλο-ρωσικής συνεννόησης δεν ήταν γενικά και αόριστα η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, αλλά ειδικά το αν **καταλυθεί η Οθωμανική κυριαρχία στα Στενά** και επανέλθει ο ρωσικός στόλος στην Ανατολική Μεσόγειο. Η επιτυχής στρατιωτικά ελληνική εξέγερση θα συνέτεινε να **καταστεί αναπόφευκτη** η λύση του Ελληνικού ζητήματος ως **μέσο εκτόνωσης της ρωσο-οθωμανικής κρίσης** (η οποία, σε αντιστοιχία με τους πάγιους Καποδιστριακούς σχεδιασμούς, στα 1826 **εντάθηκε** με το **στρατιωτικό τελεσίγραφο** του τσάρου Νικόλαου Α΄ στη Πύλη), και θα δημιουργούσε μια **νέα βάση αγγλο-ρωσικής συνεννόησης**, που συνίστατο – τουλάχιστον - στον **διαχωρισμό του ελληνικού ζητήματος** (και των ρωσο-οθωμανικών εκκρεμοτήτων του 1812) από την **οθωμανική κυριαρχία στα Στενά** (Συνθήκη Αγ. Πετρούπολης, 1826). Όπως προέβλεψε ο Καποδίστριας ήταν ο **ρωσο-οθωμανικός πόλεμος** (1828-29) που επισφράγισε την ελληνική ανεξαρτησία.

Συμπερασματικά:

Ο Καποδίστριας διαμόρφωσε βαθμιαία μια «στρατηγική αντίληψη» για το Ελληνικό ζήτημα και την προώθησε με την πράξη του: την πολιτική «**Με τις Δικές μας Δυνάμεις**».²⁷

Η μετεξέλιξη της αντίληψης του προ-επαναστατικού Καποδίστρια διαμορφώθηκε σε δύο διακριτές φάσεις:

- Στην πρώτη φάση (1800-1816) διαχειρίστηκε την υπάρχουσα «κατάσταση» στις επιδιώξεις του ελληνικού ζητήματος στην εκάστοτε τρέχουσα συγκυρία,
- Στην δεύτερη φάση (1817-1821) ανέπτυξε την Καποδιστριακή αντίληψη της πολιτικής «**Με τις Δικές μας Δυνάμεις**» για την διεθνοποίηση και προώθηση του ελληνικού ζητήματος.

Στην πρώτη φάση, επιχείρησε καταρχήν να κάνει «ορατό» το ευρύτερο ελληνικό ζήτημα ως διεθνές θέμα στο Συνέδριο της Βιέννης (1815), καθώς το ήδη διεθνές ζήτημα της Επτανήσου Πολιτείας περιήλθε υπό αγγλική προστασία.²⁸ Μετά το Συνέδριο της Βιέννης, προσπάθησε, στην συνέχεια, εκκινώντας από την ρωσική πολιτική «**προστασίας των ομόδοξων**» να αξιοποιήσει την ρωσική ανάγκη εξόδου στην Μεσόγειο και να επαναφέρει το ελληνικό ζήτημα στο προσκήνιο μέσω της ρωσικής ανατολικής πολιτικής, αναγνωρίζοντας ότι χωρίς ρωσο-οθωμανικό πόλεμο δεν είναι εφικτή η προώθηση του Ελληνικού ζητήματος. Ωστόσο, ο Αλέξανδρος Α΄ δεν φάνηκε διατεθειμένος να επανακκινήσει την ρωσική ανατολική πολιτική, καθώς είχε πλέον διαμορφώσει στην Βιέννη στα 1815 διαφορετικές προτεραιότητες: αφ΄ ενός εστιάζοντας στην Πολωνία και στο ρωσικό ρυθμιστικό ρόλο στις ευρωπαϊκές υποθέσεις και αφ΄ ετέρου επιλέγοντας την *de facto* αποδοχή της οθωμανικής ακεραιότητας.

Μετά το 1815 παρέμεινε σταθερή η ρωσική πολιτική της «**προστασίας των ομόδοξων**» **αλλά πάντα ΜΕΣΑ στο πλαίσιο «διεθνούς συνεννόησης»- πρακτικά *de facto* υπέρ του Status Quo**. Αυτό σήμαινε ότι ο Αλέξανδρος *πρώτον* έχει παραιτηθεί *ex* ορισμού από «μονομερείς» ενέργειες έναντι της Πύλης και, συνεπώς, επιδίωκε σταθερότητα και διπλωματική λύση στις διμερείς εκκρεμότητες, και *δεύτερον* δεν έχει ως προτεραιότητα την *ρωσική ανατολική πολιτική*, την οποία *περιορίζει στην διατήρηση και στην ήπια εφαρμογή του συμβατικού δικαιώματος της για «προστασία των ομόδοξων», δηλαδή στην συντήρηση των ρωσικών ερεισμάτων στον ορθόδοξο πληθυσμό*. Αυτή ακριβώς ήταν η ρωσική αντίληψη για το **Status Quo** στην Εγγύς Ανατολή μετά το 1815, αντίληψη που, εντός συγκεκριμένων ορίων, μπορούσε να είναι *de facto* ανεκτή τόσο από τις λοιπές Μ. Δυνάμεις, όσο και από την Πύλη. Η Αγγλία μάλιστα πίεζε διπλωματικά την Πύλη να δείξει την απαιτούμενη ευελιξία ώστε να επιλυθούν οι ρωσο-οθωμανικές εκκρεμότητες του 1812 υποστηρίζοντας ότι σε περίπτωση ρήξης επί αυτών θα υποστήριζε την Ρωσία.²⁹

Όπως και την εποχή του Αλέξανδρου Υψηλάντη του εξ Απορρήτων, του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου του Φιραρή, του Κωνσταντίνου Υψηλάντη και του Αντωνο-Μαρία Καποδίστρια, δηλαδή μισού αιώνα προσδοκιών, η ρωσική πολιτική προτεραιοτήτων **απέκλινε** καθοριστικά από τις ελληνικές προτεραιότητες. Για τον Ιωάννη Καποδίστρια είχε φτάσει η ώρα της πολιτικής «**Με τις Δικές μας Δυνάμεις**» (1817-1821), που εγκαινιάζει την δεύτερη φάση της δράσης του προ-επαναστατικού Καποδίστρια.

Ποιο είναι **το περιεχόμενο** αυτής της πολιτικής «**Με τις Δικές μας Δυνάμεις**»;

Η αξιοποίηση, με **ελληνική πρωτοβουλία**, των διεθνών αντιθέσεων για την **διεθνοποίηση** του ελληνικού ζητήματος έπρεπε να προέλθει έμμεσα (αξιοποίηση εσωτερικής οθωμανικής

κρίσης) ή άμεσα (ελληνική εξέγερση) ή ανάλογα με την συγκυρία από τον συνδυασμό και των δύο. Σ' όλες τις περιπτώσεις το «κλειδί» στην προώθηση του Ελληνικού ζητήματος παρέμενε η **ικανότητα** της πολιτικής «*Με τις Δικές μας Δυνάμεις*» να **δημιουργήσει** πρακτικά αποτελέσματα.

Ο πυρήνας της πολιτικής «*Με τις Δικές μας Δυνάμεις*» εστιάζονταν στην **πρόκληση** ρωσο-οθωμανικής κρίσης με **επίκεντρο** το ελληνικό ζήτημα προκειμένου να καταστεί αυτό *de facto* αντικείμενο **διεθνούς συμβιβασμού** των Μ. Δυνάμεων στο Ανατολικό Ζήτημα. Τον Ιούλιο 1821, όντας ακόμη Υπουργός Εξωτερικών του Αλέξανδρου, ο Καποδίστριας θέτει ευθέως στους εξεγερμένους Έλληνες την σημασία και προοπτική του Αγώνα στην διεθνοποίηση του Ελληνικού ζητήματος:

*“Ας εννοηθώμεν μίαν φοράν δια πάντοτε περί του ουσιώδους τούτου πράγματος. Η Ρωσία απεδοκίμασε την επανάστασιν και η επανάστασις άρχισεν, ούτως η Ρωσία δεν ημπορούσε και δεν έπρεπε μήδε να σιωπήση μηδε να επικυρώση. Ημπορεί να ενασχολήθη εις τας συνέπειας της, με σκοπόν, να τας κάμει να ευτυχίσουν; Δεν ημπορεί βέβαια, παρ’ όταν βιασθή από κραταιάν ανάγκην’ από ανάγκην ανυπόστατον. Αυτή η ανάγκη θέλει να είσθαι κραταια και ανυπόστατος, όταν αποδειχθή, ότι δεν είναι πλέον δυνατόν να επανέλθη εις την Τουρκίαν, δια μέσου τουρκικής διοικήσεως, μια κατάστασις ευσυμβίβαστος με την διατήρησιν της ειρήνης. Αν τεθή τούτον το πρόβλημα, οι Τούρκοι δεν θέλουν πολεμηθή πλέον χάριν της επαναστάσεως’ θέλουν πολεμηθή δια να παύση η αταξία, την οποίαν η πόρτα προκαλείται, ακολουθούσα κατά των χριστιανών σύστημα ολέθριον και αίματος”*³⁰

Ο Καποδίστριας σε διάφορες περιστάσεις είχε διατυπώσει απόψεις για **επιθυμητή διεθνή λύση** του ελληνικού ζητήματος, παράλληλα, όμως, είχε τον πραγματισμό να αντιληφθεί ότι η λύση αυτή θα καθοριστεί από τον συνδυασμό της **εμβέλειας και ικανότητας του ελληνικής εξέγερσης** με τους **συσχετισμούς των Μ. Δυνάμεων**.

Και αυτήν η πολιτική ο Καποδίστριας εφάρμοσε και πέτυχε τα επόμενα 10 χρόνια (1817-1826).

Προφανώς δεν είναι δυνατόν να μελετηθεί ολοκληρωμένα ο προ-επαναστατικός Καποδίστριας χωρίς αναφορά στο **πολιτικό υποκείμενο** της εξέγερσης.³¹ Το ζήτημα αυτό εκφεύγει της διεθνολογικής εστίασης αυτής της δημοσίευσης, ωστόσο μπορούν να αναφερθούν ορισμένες ενδεικτικές επισημάνσεις. Το **πολιτικό υποκείμενο** της προ-επαναστατικής προετοιμασίας, στο οποία ανήκει και ο Καποδίστριας, εστιάζεται σαφέστατα στον θεωρούμενο ως **κυρίως «ελληνικό γεωγραφικό χώρο»**, αλλά συνδέεται ευθέως (ή και εμπεριέχεται για ουσιαστικούς ή τακτικούς λόγους) με τις δυνατότητες που προσφέρει μια **συγχρονισμένη και ευρύτερη εξέγερση** των, υπό ρωσική επιρροή/«προστασία ομόδοξων», **χριστιανικών λαών** της οθωμανικής αυτοκρατορίας και της **ρωσικής ικανότητας** να επιδράσει στην επίλυση του ευρύτερου Ανατολικού ζητήματος – πρακτικά, δηλαδή, να επιδράσει στην απομείωση προς όφελος των χριστιανικών λαών της εδαφικής ακεραιότητας της Οθωμανικής αυτοκρατορίας ή στην ολοκληρωτική κατάλυση της.

Στα **1819**, ο Καποδίστριας χαράσσει ευθέως την **τομή** που επιχειρεί ως προεξέχων πλέον πολιτικός ηγέτης της κυοφορούμενης επανάστασης. Πρόκειται για το επιστέγασμα του Καποδιστριακού προβληματισμού σχετικά τον αναγκαίο επαναπροσδιορισμό της μέχρι τότε προσπάθειας ελληνικής χειραφέτησης στις τότε διεθνείς περιστάσεις. Ο Καποδίστριας με την ρητή έκφραση «*Ας προβούμε σε έντιμο απολογισμό των γεγονότων που σφράγισαν το μισό του αιώνα μας*» θέτει μια αξιοσημείωτη κομβική χρονική αναφορά, που είναι πρωτίστως

πολιτική και αναφέρεται στις δραματικές περιπέτειες στα **τελευταία πενήντα χρόνια** ελληνικής προσπάθειας, με προφανή αφετηρία στα **1769** με τα Ορλωφικά και την ρωσική πολιτική της Μ. Αικατερίνης.³² Γράφοντας την **Εγκύκλιο** του ο Καποδίστριας, ακριβώς την εποχή που βρίσκεται μετά από δέκα ολόκληρα χρόνια στην γενέτειρα του Κέρκυρα, συσπειρώνοντας με πρόσκληση του τους **«αρχηγούς της Ελλάδας»**³³ και βιώνοντας τον, με αγγλο-οθωμανική σύμπραξη, εξανδραποδισμό του πληθυσμού της Πάργας από τον Αλή Πάσα, γνωρίζει σε ποιους απευθύνεται και ποιοι είναι σε θέση να αντιληφθούν πλήρως τις παραινέσεις τους. Με την Εγκύκλιο αυτή ο Καποδίστριας δεν αρκείται απλώς να δημοσιοποιήσει την τοποθέτηση που ήδη έχει εξηγήσει χωρίς αμφισημίες στις συνομιλίες του με το πλήθος των προσκαλεσμένων του στην Κέρκυρα. Άλλωστε θα ήταν μια επιφανειακή προσέγγιση του κορυφαίου αυτού κειμένου να θεωρηθεί ότι η κύρια φροντίδα του Καποδίστρια είναι να πείσει τον Αλέξανδρο Α΄ ότι κινείται εντός των πολιτικών οδηγιών του κατά την παραμονή του στην Κέρκυρα.³⁴ Αντίθετα, ο Καποδίστριας με την Εγκύκλιο **πράττει** κάτι περισσότερο από την διακήρυξη μιας τοποθέτησης: δηλώνει παρών ως ο **πολιτικός ηγέτης** της προ-επαναστατικής προετοιμασίας! Κάνει κριτική ιστορική ανασκόπηση, επισημαίνει καίριες πτυχές και καταθέτει μια πολιτική στρατηγική.³⁵ Η Καποδιστριακή κριτική στις προγενέστερες ηγετικές προσωπικότητες του ελληνικού εγχειρήματος είναι **εύγλωττη**:

*«ας εμβασύνουμε», γράφει, «με περισυλλογή στο βάθος των συνειδήσεων μας ως προσπαθήσουμε να διεισδύσουμε σ' εκείνες των συμπατριωτών μας, οι οποίοι βρέθηκαν σε θέση να μας παράσχουν κάποια **υπηρεσία** και που άφησαν σπουδαίες και μεγάλες ευκαιρίες για να την εκπληρώσουν και θα πεισθούμε βαθειά, πως αν υπήρχε **λιγότερη αμάθεια** από τη μια και **λιγότερη έλλειψη ηθικού χαρακτήρα** από την άλλη, **τα πιο διακεκριμένα άτομα ανάμεσα στους πατέρες μας**, έχοντας ευνοηθεί από τις περιστάσεις του καιρού μας, **θα μας είχαν κληροδοτήσει λιγότερο προβληματικό μέλλον** και την **προοδευτική βελτίωση της μοίρας μας**».*³⁶

Η αναγκαστική αμφισημία, που είναι υποχρεωμένος να χρησιμοποιεί ως υπουργός εξωτερικών του Αλέξανδρου Α΄ στα 1819 σ' ένα κείμενο καταφανούς πολιτικής σκοπιμότητας, δεν αποκρύπτει τον χαρακτήρα Καποδιστριακής αποτίμησης των πεπραγμένων του περασμένου «μισού αιώνα». Επικρίνοντας την επιλογή τους να μην προσφέρουν «υπηρεσία» υπέρ της υπόθεσης της ελληνικής χειραφέτησης (*«άφησαν σπουδαίες και μεγάλες ευκαιρίες για να την εκπληρώσουν»*), ο Καποδίστριας εστιάζει την έλλειψη αποτελέσματος στην *«λιγότερη αμάθεια»* και *«λιγότερη έλλειψη ηθικού χαρακτήρα»*. Η συσχέτιση των συγκεκριμένων Καποδιστριακών διατυπώσεων με το περιεχόμενο που τους προδίδει ο ίδιος στο υπόλοιπο κείμενο μπορεί να ερμηνευτούν ότι περιγράφουν έλλειψη **κατανόησης συνθηκών** και **ωριμότητας** του πολιτικού υποκειμένου και της **εκάστοτε ηγεσίας** του αλλά και μια **ευθεία πρόσκληση για πανστρατιά και ενότητα**, που θα την επαναλάβει, καίτοι ήταν ακόμη Υπουργός Εξωτερικών, με την έκρηξη της Επανάστασης με ευθύτητα γράφει στον Διονύσιο Ρώμα (οι υπογραμμίσεις δικές του):

*«Τώρα λοιπόν, αν εις την μεγάλην επιχείρησιν, περί ής πρόκειται, είναι επαρκή τα μέσα –αν η **ενότης** μεταξύ των ανθρώπων, οίτινες θα τα διαχειρισθούν, είναι **αληθής, ειλικρινής και αδιάλυτος** – έσται με την ευλογίαν του Θεού, και η υπόθεσις θα ευδοκιμηση. Οίαι δήποτε και να είναι αι δυσκολίαι θέλουσιν υπερπηδηθή. Εν εναντια περιπτώσει, θα ήτο βαρύτατον και ασυγχώρητον έγκλημα, το να εκτεθούν τόσα και τόσον πολύτιμα συμφέροντα, να οπισθοδρομήσουν τόσαι και τόσον ωραίαί ελπίδες, όπως επισύρωμεν επί της πατρίδος μας νέας έτι και σκληροτέρας πιέσεις».*³⁷

Στα 1819 με την πολιτική πράξη της Εγκύκλιου του ο Καποδίστριας εμφανίζεται πλέον στο πολιτικό προσκήνιο ως υπεύθυνη ηγετική προσωπικότητα, απευθύνεται και κατευθύνει την προ-επαναστατική διαδικασία. Ωστόσο, η επισταμένη μελέτη του **πολιτικού υποκειμένου**,

στο οποίο ο προ-επαναστατικός Καποδίστριας ασκεί εμμέσως κριτική και το θεωρεί ως φορέα της προ-επαναστατικής προετοιμασίας και δράσης απαιτεί συγκεκριμένη ανάλυση, συμπληρωματική της διεθνολογικής διερεύνησης.

¹ Paul W. Schroeder, "Did the Vienna Settlement Rest on a Balance of Power?", *The American Historical Review*, Vol. 97, No. 3 (Jun., 1992), pp. 683-706

² Αγγλία και Αυστρία πράγματι κατέβαλαν σημαντικές προσπάθειες να πείσουν τον Αλέξανδρο Α' και τον Μαχμούτ Β' για έναν *de jure* διακανονισμό των σχέσεων τους στο πλαίσιο των διευθετήσεων της Βιέννης. Πρότειναν, μάταια, στον Σουλτάνο να δεχθεί τις ρωσικές εδαφικές αξιώσεις στην Μαύρη Θάλασσα σε αντάλλαγμα να υπάρξουν διεθνείς **συμβατικές εγγυήσεις** για την εδαφική ακεραιότητα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στο Συνέδριο της Βιέννης. Ο Μαχμούτ Β' απέρριψε ρητά τις προτάσεις Καστλρέη (Ιανουάριος 1815) με το πρόσχημα ότι στην Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1812) δεν υπάρχουν εκκρεμότητες που θα καθιστούσαν αναγκαία μια **διεθνή μεσολάβηση** μεταξύ του ίδιου και του Τσάρου. Ο Αλέξανδρος Α' μπορούσε να είναι ικανοποιημένος με την άρνηση του Μαχμούτ Β', που τερμάτισε πλέον κάθε σχετική διαπραγμάτευση, καθώς επιπρόσθετα η απόδραση του Ναπολέοντα από το νησί Έλβα δημιούργησε μια ανατροπή όπου οι ρωσικές στρατιές θα καλούνταν και πάλι να παίξουν τον ρόλο τους. Σχετικά με τις παραπάνω διαπραγματεύσεις. Δες: Miroslav Sedivy, **Metternich, The Great Powers and The Eastern Question**, Pilsen, 2013, pp. 39-44. Αλλά και ο ίδιος ο Καποδίστριας, διαπιστώνοντας την αγγλο-αυστριακή πρόθεση για *de jure* δέσμευση της ρωσικής ανατολικής πολιτικής, επικροτεί την επιλογή του Αλέξανδρου Α' για **διαχωρισμό** από τους λοιπούς εδαφικούς διακανονισμούς των ζητημάτων της οθωμανικής αυτοκρατορίας, και άρα του Ανατολικού ζητήματος, τα οποία, άλλωστε, είχαν βρει την προσωρινή ή μη ρύθμιση τους στο **διμερές πλαίσιο** των ρωσο-οθωμανικών σχέσεων με την Συνθήκη του Βουκουρεστίου (1812), αλλά και την συνέστησε, όταν αιφνιδιαστικά ετέθη στο Συνέδριο της Βιέννης ένα διπλωματικό σχέδιο για την «ελεύθερη ναυσιπλοΐα» στην Μαύρη Θάλασσα. Μάλιστα, πολιτικά ιδιοφυής, ο Καποδίστριας δέκα χρόνια μετά την Βιέννη (1815) στο Υπόμνημα (1826) **σκοπίμα αναφέρεται διεξοδικά στο θέμα αυτό (όπως και σ' άλλα ζητήματα)** προς νέο τσάρο Νικόλαο Α', καταφανώς υπογραμμίζοντας την ταυτότητα με την **τρέχουσα** ανανεωμένη ρωσική ανατολική πολιτική του διαδόχου του Αλεξάνδρου Α' των τότε δικών απόψεων και επισημαίνει:

«Εις μίαν των ακροάσεων τούτων η Αυτού Μεγαλειότης μοι ανεκοίνωσε σχέδιον περί της ελευθέρας ναυσιπλοΐας εν τω Ευξείνῳ. Προετίθεντο εν αὐτῷ προς την Αυτού Μεγαλειότητα να αναγράφη το μέγα τούτο και γενικῆς ωφελείας ζήτημα εἰς τα θέματα του συνεδρίου. «Μήπως το σχέδιον τούτο κρύπτει τι ἐπὶ πλέον;» μοι εἶπεν ὁ Αυτοκράτωρ. «**Τίποτε ὀλιγώτερον, Μεγαλειότατε, ἀπὸ τὴν ἐπέμβασιν τῆς Ευρώπης εἰς τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεις Υμῶν.**» Εξετάζων τὸ ζήτημα τούτο μετὰ τῆς Αυτοῦ Μεγαλειότητος ἔλαβον τὸ θάρρος να υπομνήσω τὰς ἐκθέσεις τῶν στρατηγῶν παρ' οἷς υπηρέτησα περὶ τῆς οἰκτρᾶς θέσεως εἰς ἣν ἡ συνθήκη του Βουκουρεστίου κατέλιπε **τὰ μεγάλα συμφέροντα τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν ὁμοδόξων τῆς ἐν Ἀνατολῇ.** Ὁ Αυτοκράτωρ μοι εἶπε: «Κάθε πράγμα εἰς τὸν καιρὸν του. **Ἀς τελειώσωμεν τὸ ἐν Βιέννῃ ἔργον μας. Ἀς προσπαθῇσωμεν να το τελειώσωμεν καλῶς καὶ ἔπειτα θα ασχοληθῶμεν καὶ με τὰ ἄλλα ζητήματα.**» (υπογραμμίσεις δικές μου)

Ιωάννης Καποδίστριας, «Επισκόπηση της πολιτικής μου σταδιοδρομίας από του 1798 μέχρι του 1822», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 22 http://62.217.127.123/~jkok/kapodistrias/arheion_ioannou_kapodistria_t_a_-b-1*3.html

³ Ενδεικτικά ο άγγλος πρέσβης στην Αγ. Πετρούπολη, Λόρδος Κάτχερτ, στο υπουργό εξωτερικών Κάστλρεη:

«Ο Αυτοκράτορας αντιλαμβάνεται πλήρως την έκταση της ισχύος που στρατιωτική προπαρασκευή θέτει στα χέρια του. Αγαπά τον στρατό του και είναι περήφανος για αυτόν. ... Αναζήτησα λεπτομέρειες για το προτεινόμενο ζήτημα της μείωσης δυνάμεων. ... Δεν διαπίστωσα κανένα σχέδιο περικοπών να έχει ζητηθεί από διάφορους υπουργούς. Η συνέχιση της παραμονής τους κοντά στα σύνορα δηλώνεται ότι σκοπό έχει την συντήρηση τους από τις υποδομές που έχουν σχηματιστεί εκεί και ότι από οικονομικής πλευράς είναι καλύτερο να συντηρούνται επί τόπου αντί να μεταφερθούν στο εσωτερικό με τα στρατεύματα ή να διατεθούν σε πώληση».

Δες: "Lord Catheart to Lord Castlereagh, St. Petersburg, July 1-13, 1816", Charles Marquess of Londonderry, **Correspondence, dispatches and other Papers of Viscount Castlereagh**, Vol 11, London 1853, p. 263 & pp. 266-267.

⁴ Πράγματι, ο Γκενζ έγραφε ρητά ότι:

«ο Αυτοκράτορας της Ρωσίας είναι σήμερα ο μοναδικός μονάρχης σε θέση να πραγματοποιήσει αχανείς επιχειρήσεις. Είναι επικεφαλής του μοναδικού αποτελεσματικού στρατού στην Ευρώπη. Τίποτε δεν μπορεί να αντισταθεί στο πλήγμα αυτού του στρατού. Κανένα εμπόδιο που δεσμεύει τις βουλήσεις των άλλων μοναρχών, όπως συνταγματικές νομοθεσίες, κοινή γνώμη και ούτω καθεξής, υπάρχουν για αυτόν. Ότι τον ευχαριστεί να αποφασίζει σήμερα, έχει την ισχύ να το πραγματοποιήσει αύριο».

Στο O.J. Frederiksen, "Alexander I and His League to End Wars", **The Russian Review**, Vol 3, no 1, Autumn, 1943, p. 19

⁵ Alexander Bitis, **The Russian Army and the Eastern Question, 1821-1834**, PhD, LSE, 2000, pp. 113-119

⁶ Οι ευρωπαϊκές επιδιώξεις της Ρωσίας ήταν αναπόσπαστο μέρος των αντιθέσεων των Μ. Δυνάμεων, τόσο για την εφαρμογή της Συνθήκων, όσο για την αντιμετώπιση της διεθνούς αστάθειας και ρευστότητας. Ιδιαίτερα, Ρωσία και Αγγλία σχεδόν σ' όλα τα διπλωματικά πεδία βρίσκονταν σε αντιμαχόμενες πλευρές. «Στην Γαλλία, αν και μέσω των Πρέσβων τους», παρατηρεί ο Webster, «ήταν ανταγωνιστές, όμως η Ρωσία και η Βρετανία είχαν ίδια τοποθέτηση – την εδραίωση της μοναρχικής παλινόρθωσης. Αλλά σχεδόν παντού αλλού στην Ευρώπη στην διάρκεια των τριών αυτών χρόνων [1815-1818] οι πολιτικές τους βρίσκονταν σε σύγκρουση. Ο Τσάρος, ή τουλάχιστον μερικοί από τους υπηρετούντες σ' αυτόν, ενεπλάκησαν σε πολυσχιδείς ενέργειες, οι οποίες ήταν σ' όλες σχεδόν τις περιπτώσεις εχθρικές στην Βρετανία. Ήταν μια διπλωματική μονομαχία ανάμεσα στα δύο κράτη, η οποία εκτεινόταν σε μια μεγάλη περιοχή. Στο Παρίσι εμφανίζονταν ως ανταγωνιστές για την εύνοια του Λουδοβίκου 18^{ου}, στην Μαδρίτη υπήρξε μία άγρια αντιπαράθεση από την οποία κρίνονταν μεγάλα ζητήματα, στην Ιταλία και στην Γερμανία η Βρετανία υποστήριξε την Αυστριακή επιρροή σε βάρος της Ρωσικής, στην Κωνσταντινούπολη ήταν σχεδόν ανοικτά παραδεκτές οι αποκλίσεις των απόψεων τους, η αντιπαράθεση επεκτεινόταν στην Ασία και ο αγώνας για την Περσία είχε ήδη αρχίσει. ... Αυτός ήταν ένας ολοκληρωτικά νέος ρόλος για να παίξει η Ρωσία. Πριν την Γαλλική Επανάσταση αυτή ... δεν είχε σχέσεις με την Δυτική Ευρώπη. ... Τώρα η επιρροή της ήταν μέγιστη, και προφανώς αυξανόμενη στις μισές Αυλές της Ευρώπης, και τα όργανα της ήταν εμπλεκόμενα στην υποδαύλιση αναταράξεων σ' όλη την Δύση». C. K. Webster, **The Foreign Policy of Castlereagh, 1815-1882**, London, 1925, p. 88

⁷ Η εσπευσμένη συνομολόγηση της Συνθήκης του Βουκουρεστίου (1812) ήταν προϊόν αδήριτης ρωσικής αναγκαιότητας. Αν και η Ρωσία, μετά τις νίκες του Κουτούζοφ, επέσπευσε τον τερματισμό του ρωσο-οθωμανικού πολέμου λόγω της αναμενόμενη γαλλικής απειλής, η Συνθήκη, που υπογράφηκε μόλις δεκατρείς μέρες πριν την έναρξη της ρωσικής εισβολής του Ναπολέοντα, ανέδειξε την Ρωσία σε *ισχυρή δύναμη* στον Δούναβη και στην Μαύρη θάλασσα. Σύμφωνα με την Συνθήκη η Ρωσία αποσύρθηκε στρατιωτικά από τις Ηγεμονίες διατηρώντας τα προηγούμενα συμβατικά δικαιώματα της στο διοικητικό καθεστώς της και η Πύλη αναγνώρισε την ρωσική προσάρτηση της Βεσσαραβίας. Επίσης υπογράφηκε εκεχειρία με τους από τα 1804 εξεγερμένους Σέρβους και δόθηκε καθεστώς αυτονομίας στη Σερβία, ωστόσο με την αποχώρηση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας οι σερβο-οθωμανικές σχέσεις επιδεινώθηκαν ραγδαία και ο Σουλτάνος προχώρησε σε βίαιη καταστολή των εξεγερμένων, χωρίς η Ρωσία (λόγω της γαλλικής εισβολής) να είναι σε θέση να αντιδράσει. Στην Μαύρη θάλασσα, η Πύλη παραιτήθηκε από τις διεκδικήσεις της στην δυτική Γεωργία, ενώ η Ρωσία της επέστρεψε σχεδόν ότι είχε χάσει στα ανατολικά (Poti, Anapa και Akhalkalali) διατηρώντας όμως το Sukhum-Kale στις ακτές της Αμπχαζίας αλλά αρνούμενη την παράδοση πίσω στην Πύλη κατακτημένων οχυρών θέσεων. Δες: John F. Baddeley, **The Russian conquest of the Caucasus**, London, New York, Bombay, Calcutta: Longmans, Green and Co., 1908,

Andrew Roberts, "Treaty of Bucharest" στο Ágoston, Gábor; Masters, Bruce, **Encyclopedia of the Ottoman Empire**, 2009, p. 94

⁸ Το συμβατικό δικαίωμα της Ρωσίας στην «προστασία ομόδοξων χριστιανών» εδράζεται στα άρθρα 7 και 14 της Συνθήκης του Κιουτσούκ Καϊναρτζή (1774) ως συνέπεια του ρωσο-οθωμανικού πολέμου (1768-74), αλλά συνάγεται και από το σύνολο των δικαιωμάτων που παρείχε η Συνθήκη στους ομόδοξους στις Ηγεμονίες, στον Μοριά και στα νησιά του Αιγαίου. Στα συγκεκριμένα αυτά άρθρα προβλέπεται το σχετικό ρωσικό δικαίωμα, ένα νομικό ζήτημα που οι διάφορες ενδιαφερόμενες πλευρές σε διάφορες συγκυρίες (όπως η Ελληνική Επανάσταση ή ο Κριμαϊκός πόλεμος) για διπλωματικούς λόγους της συγκυρίας έδιναν είτε ευρύτατο ή στενότερο περιεχόμενο. Για παράδειγμα, ο Μέττερνιχ αναλύοντας την Συνθήκη θεωρούσε ότι η συμβατική υποχρέωση της Πύλης να επιτρέψει για πρώτη φορά την ίδρυση ορθόδοξης εκκλησίας για τους χριστιανούς στην Πόλη υπό την προστασία της Ρωσίας εξαντλούσε μόνο εκεί περιοριστικά το ρωσικό δικαίωμα επέμβασης στις εσωτερικές υποθέσεις υπέρ των ομόδοξων της, δες: "Metternich's Dispatch to Prince Esterhazy, March 17, 1822", στο Paul Schroeder, **Metternich's Diplomacy at its Zenith** (New York, 1969), p. 188. Ωστόσο, ακόμη και στο ειδικό, αλλά εξέχοντος πολιτικού συμβολισμού, θέματος της ανέγερσης εκκλησίας μέσα στην ίδια την Πόλη η συμβατική δέσμευση της Πύλης δεν μπορεί να αγνοηθεί, δες: Roderic H. Davison, "The 'Dosografa' Church in the Treaty of Küçük Kaynarca", **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, University of London, Vol. 42, No. 1, 1979. Θα μπορούσε ορθά να υποστηριχθεί, επισημαίνει εύστοχα ο Davison, ότι η Ρωσία δεν χρειαζόταν καθόλου να ενεργήσει βάσει των Συνθηκών ως προστάτης των χριστιανών, και αυτό το επιχείρημα, εκφράζεται σε ρωσικές δηλώσεις του 1853 όπου ο Βαρόνος Brunnow, ρώσος πρέσβης στο Λονδίνο, έγραψε ιδιωτικά στον Πρίγκιπα Menshikov και τον Κόμη Nesselrode: "Η Ρωσία είναι ισχυρή, η Τουρκία είναι αδύναμη, αυτό είναι το προσίμιο όλων των Συνθηκών μας". Letter of March 21/April 2, 1853, F. F; de Martens, ed., *Recueil des Traites et Conventions Conclues par la Russie*, 15 vols, St. Petersburg, 1874-1909, 12:311. Αλλά και ο ίδιος ο Nesselrode έγραψε αμέσως μετά: "Το δικαίωμα της Ρωσίας στηρίζεται σε ένα αναμφισβήτητο γεγονός: 50 εκατομμύρια ορθόδοξοι Ρώσοι δεν μπορούν να παραμείνουν αδιάφοροι στην τύχη 12 εκατομμυρίων ορθόδοξων υπηκόων του Σουλτάνου", Nesselrode to Brunnow, April 20/May 2, 1853, παρατίθενται στο: Roderic H. Davison, "Russian skill and Turkish imbecility: The treaty of Kuchuk Kainardji reconsidered", **Slavic Review**, 25, 1976

⁹ «Την βαθιά ριζωμένη καχυποψία της Πύλης για την πολιτική της Ρωσίας» επισημαίνει ο Άρς, «προσπαθούσε με κάθε τρόπο να συντηρήσει η ευρωπαϊκή διπλωματία, ιδίως εκείνη της Αγγλίας και της Αυστρίας», ΟΠ. Π. σελ. 117

¹⁰ Γριγκόρι Άρς, **Ο Ιωάννης Καποδίστριας στην Ρωσία**, Αθήνα 2015, σελ.116

¹¹ Το σχετικό απόσπασμα οδηγίων από ρωσικά αρχεία παρατίθεται στον οπ. π. σελ. 116 (υπογραμμίσεις δικές μου).

¹² οπ. π. σελ. 116 (υπογραμμίσεις δικές μου)

¹³ οπ. π. σελ. 116 (υπογραμμίσεις δικές μου)

¹⁴ οπ. π. σελ. 117 (υπογραμμίσεις δικές μου)

¹⁵ Απορρίπτοντας την σχετική εισήγηση του Ι. Καποδίστρια για την ρωσική ανατολική πολιτική, ο Αλέξανδρος έθεσε το δικό του πλαίσιο:

«Αι σκέψεις αύται είναι πολύ λογικαί, αλλά διά να εκτελέση τις τι πρέπει να προσφύγη εις το τηλεβόλον, τούθ' όπερ δεν επιθυμώ. Αρκετούς πολέμους έσχομεν επί του Δουνάβεως· οι δε τοιούτοι πόλεμοι επιδρούν κακώς επί του ηθικού των στρατευμάτων. Του τελευταίου τούτου σεις ο ίδιος υπήρξατε μάρτυς. Αφ' ετέρου η ειρήνη της Ευρώπης δεν έχει εισέτι στερεωθή, οι δε υποκινηταί των επαναστάσεων ουδέν θα επεδύμουν τόσον όσον να με ιδούν εις ρήξιν προς τους Τούρκους. Καλή ή κακή, η σύμβασις του Βουκουρεστίου πρέπει να τηρηθή. Πρέπει να την δεχθώμεν και να προσπαθήσωμεν να ωφεληθώμεν εξ αυτής όσον το δυνατόν περισσότερον, ίνα προξενήσωμεν κάτι καλόν εις τας παριστρίους ηγεμονίας και εις τους Σέρβους και ιδίως ίνα οι Τούρκοι μη μας ενοχλούν διά των αξιώσεων αυτών επί της ασιατικής ακτής. Υπό το πνεύμα τούτο συνιστώ να ασχοληθήτε με την αποστολήν του κ. Στρόγανωφ»,

«Επισκόπηση», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 34

¹⁶ Στα 1819, παραμονές της ιστορικής επίσκεψης του Καποδίστρια στην γενέτειρα του Κέρκυρα, ο ίδιος ο Καποδίστριας αναφέρει τις ρητές οδηγίες του Τσάρου:

«...Σας συνιστώ να μη εξέλθετε της πορείας ην ακολουθούμεν. Προσπαθήσατε να φέρετε την γαλήνην εις την πατρίδα σας. Δώσατε εις τους Επτανησίους και δι' αυτών εις τους λοιπούς Έλληνας να εννοήσουν ότι πρέπει να είναι λογικοί. Επιθυμώ βεβαίως να συντελέσω εις την καλυτέρευσιν της τύχης των, αλλ' επί τη θάσει των συνθηκών. Ο Κόσμος έχει ανάγκην ησυχίας. Ταύτην δυνάμεθα να εξασφαλίσωμεν μόνον διά της ενώσεως μεταξύ των ευρωπαϊκών Κυβερνήσεων. Ο δε μέγας ούτος καρπός των προσπαθειών μας θα εξηφανίζετο ευθύς ως τα εν Ανατολή συμφέροντα ήθελον ρίψει το σπέρμα της διχονοίας εις το μέσον ημών. Πρέπει συνεπώς να αφήσωμεν τα πράγματα ως έχουν και να περιορισθώμεν να πράξωμεν ιδιαίτέρως υπέρ των Ελλήνων ό,τι καλόν δυνηθώμεν, αλλά χωρίς διά τούτο να τους ενθαρρύνωμεν να περιμένουν από Εμέ ό,τι αυτήν την στιγμήν δεν έχω την δυνατότητα να πράξω υπέρ αυτών.»

«Επισκόπηση», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 51

¹⁷ «Επισκόπηση», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 35

¹⁸ Το σχετικό απόσπασμα της αλληλογραφίας Καποδίστρια από ρωσικά αρχεία παρατίθεται στον Γρ. Άρς, οπ. π. σελ. 118

¹⁹ Μέχρι το Συνέδριο του Αίξ-λα-Σαπέλ (1818) ο Αλέξανδρος επεδίωκε να εμπεδώσει την επιρροή του σε κάθε σχεδόν ευρωπαϊκό θέμα προσπαθώντας να αξιοποιήσει κάθε παρουσιαζόμενη ευκαιρία. «Στην Γερμανία», για παράδειγμα επισημαίνει ο Webster, «ο Κάστλρεη επίσης υποστήριζε γενικά την πολιτική Μέττερνιχ εναντίον του Τσάρου. Στην Τελική Πράξη της Βιέννης μόνο το περίγραμμα της Γερμανικής Συνομοσπονδίας είχε διευθετηθεί. Οι λεπτομέρειες παρέμεναν να διευκρινιστούν και πολλά βασίζονταν σ' αυτές. Πόσο επέτρεπε η Συνομοσπονδία στα μέλη της να ακολουθούν την δική τους εξωτερική και εσωτερική πολιτική; Θα ήταν εφικτό τα μικρότερα κράτη να εξαναγκαστούν σε υποταγή στην Αυστρο-Πρωσική ηγεμονία, ειδικότερα οι περισσότεροι Φιλελεύθεροι Δυνάμεις του Νότου; Ούτε η Ρωσία, ούτε η Γαλλία επιθυμούσαν να δουν μια ισχυρή και ενωμένη Κεντρική Ευρώπη. Από την άλλη πλευρά, ο Κάστλρεη την θεωρούσε ως ουσιαστική για την σταθερότητα στην ήπειρο, και για να πετύχει αυτόν τον σκοπό ευνοούσε πάντα την προσέγγιση Πρωσίας και Αυστρίας. Επομένως, η Βρετανική επιρροή σχεδόν πάντα ασκείτο υπέρ της Αυστριακής πλευράς», το C. K. Webster, p. 116. «Και στην περίπτωση αυτή», συμπεραίνει ο Webster «ήταν δυνατόν να φανταστεί κανείς την ύπαρξη ενός ρωσικού σχεδίου για να εδραιωθεί μια ρωσική ηγεμονία στην Γερμανία ή τουλάχιστον για να εμποδιστεί η Αυστρία να υλοποιήσει την δική της», στο C. K. Webster, p. 95. Από αυτήν, την γενικότερη, σκοπιά φαινόταν ότι οι προβλέψεις του Καποδίστρια το 1815 δικαιωνόταν σχετικά με «το συμπέρασμα εις το οποίον ωδήγει αναγκάτως η ανάλυσις της συνθήκης ταύτης [των Παρισίων]», ότι δηλαδή γενικότερα οι διακανονισμοί στο Παρίσι και στη Βιέννη αντανάκλαζαν εμπεδωμένους συσχετισμούς μεταξύ των Μ. Δυνάμεων και ότι «η θέσις των πέντε Μεγάλων Δυνάμεων δεν θα ήτο πλέον επί ίσοις όροις», στο «Επισκόπηση», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 20

²⁰ Όπως σημειώνει και ο Webster: «Στην ίδια την Κωνσταντινούπολη η Ρωσία είχε, φυσικά, πάγια και έννομα συμφέροντα. Ο Σουλτάνος το 1815 είχε ανόητα απορρίψει την εγγύηση που ο Κάστλρεη είχε προτείνει στην Βιέννη, και υπήρχαν πολλά εκκρεμή ζητήματα μεταξύ Πύλης και Ρωσίας», στο C. K. Webster, p. 96

²¹ Ο Καποδίστριας εισηγήθηκε σχετικά με το περιεχόμενο των διπλωματικών οδηγιών στον νέο πρέσβη στην Πύλη, Γρ. Στρογκανόφ, διαφορετικό πολιτικό πλαίσιο:

«Αντί να αποσταλή ούτος, Μεγαλειότατε, όπως διαπραγματευθή την εκτέλεσιν ανεργασμένου συνθήκης, ας λάβωμεν ως αφετηρίαν την διακοίνωσιν ην ο αρχιστράτηγος του στρατού του Δουνάβεως⁶⁴ επέδωκεν εις τον Μέγαν Βεζύρη κατά την ανταλλαγήν των επικυρώσεων της συνθήκης ταύτης. Η διακοίνωσις αυτή εδήλου εις την Πύλην, ότι εάν δεν ενεργήση από κοινού μετά της Ρωσσίας κατά του Ναπολέοντος, η συνθήκη θα είναι άκυρος. Παρά την δήλωσιν ταύτην όμως, η Πύλη διετήρησε πάντοτε τας φιλικάς και στενάς αυτής προς τον Βοναπάρτην σχέσεις. Όστε μόνη της διεκινούνευσεν την ακύρωσιν της συνθήκης του Βουκουρεστίου. Επομένως η Ρωσία δικαιούται να προτείνη εις τους Τούρκους νέαν συνθήκην ειρήνης, συνοδεύουσα δε την πρότασιν της διά στρατιωτικής κινήσεως εις τα σύνορα και εν τω Ευξείνω, δύναται να είναι βέβαια ότι οι Τούρκοι θα παραδεχθούν ταύτην. Ούτω θα δυνηθή τέλος η Ρωσία να απαλλάξη διά παντός τους Μολδαβούς, τους Βλάχους και τους Σέρβους από της αυθαίρετου και καταθλιπτικής διοικήσεως ήτις τους καταπιέζει. Η Μολδαβία, η Βλαχία και η Σερβία δεν δύναται άρα γε να σχηματίσουν τρεις ομοσπόνδους ηγεμονίας, κυβερνωμένας υπό ηγεμόνων εκ τριών διαφόρων δυναστειών, οίτινες δύναται να εκλεγούν εκ των ηγεμονικών οίκων της Γερμανίας, ίνα ούτω συμβιβασθούν πάντα τα συμφέροντα και αρθή πάσα αφορμή ζηλοτυπίας; Διά να μη στερηθή δε η Πύλη των δικαιωμάτων αυτής,

δύναται να απονεμηθή εις αυτήν, ως κυρίαρχον Δύναμιν, το δικαίωμα του προμηθεύεσθαι διά την Κωνσταντινούπολήν ζωτροφίας εκ των τριών τούτων ηγεμονιών επί μέτρια τιμή. Εξ άλλου δε, ίνα εξασφαλισθή εις τας ηγεμονίας ταύτας ύπαρξις ευρωπαϊκή, δύναται να τεθούν αύται υπό την εγγύησιν ου μόνον της Ρωσσίας και της Αυστρίας, αλλ' επί πλέον, εάν δεήση, και της Αγγλίας και της Γαλλίας».

«Επισκόπηση», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', οπ. π. σελ. 33

²² Όπως επισημαίνει ο Τ. Κανδηλώρος, σε επιστολή της από την Βαϊμάρη στον Καποδίστρια ήδη στα τέλη 1817, η Ρωξάνδρα Στρουντζα, πάντα ενήμερη για τα τεκταινόμενα της τσαρικής Αυλής, «τον βεβαιού ότι εσχμάτισε πλέον γνώμην, ότι ο Τσάρος προστατεύει τον δεσποτισμόν της Ιεράς Εξετάσεως του Βασιλέως της Ισπανίας, πολέμων τα δίκαιο του ανθρώπου εις τας εν Αμερική Ισπανικάς κτήσεις», στο Τάκης Κανδηλώρος, **Η Φιλική Εταιρία, 1814-1821**, σελ. 166. Η ραγδαία στροφή στον συντηρητισμό που έχει επισημανθεί από όλους τους μελετητές της περιόδου δεν οφείλεται μόνο στην όποια καθεστωτική απειλή θεωρούσε ότι αντιπροσώπευε ο «καρμποναρισμός» και στην μυστικιστική θρησκευτική ροπή της αποστολής των Ηγεμόνων. Ο Αλέξανδρος Α', μετά την αποτυχία του διπλωματικού εγχειρήματος του Συνεδρίου του Άαχεν, όπου οι «πανευρωπαϊκές» φιλελεύθερες προτάσεις του Ι. Καποδίστρια αποτελούσαν το όχημα εμπέδωσης του ποθητού ρωσικού ευρωπαϊκού ρόλου με την *de jure* αναίρεση των περιορισμών της Βιέννης (1815), φαίνεται ότι επιχειρούσε να δώσει έναν **νέο περιεχόμενο** στον ρωσικό ευρωπαϊκό ρόλο: αυτόν του εγγυητή της *καθεστηκυίας ευρωπαϊκής τάξης* με όχημα την ενεργοποίηση της Ιεράς Συμμαχίας, την οποία οι λοιπές Μ. Δυνάμεις είχαν μέχρι το 1819 απονεκρώσει και που τώρα οι ανάγκες πρωτίστως αυστριακής σταθεροποίησης του Μέτερνιχ (αλλά όχι της Αγγλίας του Καστλρέη και προπάντων του Γ. Καννιγκ) χρησιμοποιούνταν για να ρυμουλκήσουν την διπλωματική (αλλά όχι στρατιωτική) ρωσική υποστήριξη στις επιδιώξεις τους σε Γερμανία, Ιταλία και Ισπανία. Οι ανυπερέβλητες δυσκολίες της ρωσικής διπλωματίας στις διαπραγματεύσεις της Βιέννης, και ιδιαίτερα οι τελικές διευθετήσεις, οδήγησαν τον Αλέξανδρο Α' να επιχειρήσει την σύναψη μιας παράλληλης Συνθήκης, την **Ιερά Συμμαχία**, που θα διαμόρφωνε έναν περισσότερο ευνοϊκό διπλωματικό πλαίσιο για την προώθηση ενός ευρωπαϊκού ρωσικού ρόλου. Την ευκαιρία παρείχε η επιδίωξη του Καστλρέη για μια συμπληρωματική Συνθήκη Συμμαχίας που θα απέτρεπε εσωτερικές γαλλικές εξελίξεις να απειλήσουν εκ νέου την ευρωπαϊκή ασφάλεια, όπως συνέβη με τις επιπτώσεις της απόδρασης του Ναπολέοντα από το νησί Έλβα. Ο Αλέξανδρος Α' κατέφυγε τότε σ' έναν διπλωματικό ελιγμό ενώ επιχειρούσε ήδη να εισάγει την «*αρχή της νομιμότητας*» στο σχέδιο της νέας Συνθήκης αποτυγχάνοντας όμως, λόγω της αντίθεσης του Καστλρέη, να γίνουν δεκτές εκτεταμένες διεθνείς δεσμεύσεις στην Συνθήκη Συμμαχίας της 20^{ης} Νοεμβρίου 1815. Ο Καποδίστριας υπενθυμίζει τις περιστάσεις ρωσικού διπλωματικού ελιγμού γράφοντας ότι «Κατά την εν Παρισίοις διαμονήν Της η Αυτού Μεγαλειότης **συνέταξεν αυτοπροσώπως** την συνθήκην της 14/ 26 Σεπτεμβρίου, την μετά ταύτα κληθείσαν **Ιεράν Συμμαχίαν**. Ο Αυτοκράτωρ **διετύπωσε το σχέδιον της συνθήκης ιδιοχείρως διά μολυβδίδος**. Εγχειρίζων μοι τούτο ο Αυτοκράτωρ με διέταξε να σκεφθώ επ' αυτού και να υποβάλω τας παρατηρήσεις μου. Την επαύριον έλαβον το θάρρος να είπω Αυτώ ότι τα χρονικά της διπλωματίας δεν παρουσίαζον παρόμοιον έγγραφον και ότι η Αυτού Μεγαλειότης, συμφώνως με τα αρχάς Της, ηδύνατο να διατυπώση τας κυρίας γραμμάς ουχί εν συνθήκη αλλ' εν διακοινώσει ή διαγγέλματι. Ο Αυτοκράτωρ εξετάσας τας ενστάσεις μου μοι απήντησεν ότι η απόφασίς Του είναι ειλημμένη και ότι αναλαμβάνει Αυτός όπως υπογράψουν την συνθήκην ταύτην οι σύμμαχοί Του, ο Αυτοκράτωρ της Αυστρίας και ο Βασιλεύς της Πρωσσίας. Όσον δ' αφορά την Γαλλίαν, την Αγγλίαν και τας άλλας Κυβερνήσεις, «τούτο θα είναι», είπε τότε ο Αυτοκράτωρ, «έργον ιδιόν σας». Την μεθεπομένην η **συνθήκη πράγματι υπεγράφη υπό του Αυτοκράτορος της Αυστρίας και του Βασιλέως της Πρωσσίας. Ο Βασιλεύς της Γαλλίας προσεχώρησε πλήρως εις αυτήν. Η Αγγλική Κυβέρνησις δεν εδέχθη την γενομένην αυτή πρότασιν, διά λόγους, ως ισχυρίσθη, κοινοβουλευτικής σκοπιμότητος**», δεξ: «**Επισκόπηση**», οπ. π. σελ. 28 (υπογραμμίσεις δικές μου). Στην προσέγγιση του Αλέξανδρου Α' για ευρωπαϊκή τάξη πραγμάτων αναδεικνύονταν δύο αλληλένδετες όψεις: η διπλωματική επιδίωξη ενός ρωσικού ρυθμιστικού ρόλου στις ευρωπαϊκές υποθέσεις και η συνεχής απόπειρα *de jure* θεσμοθέτησης των *ad hoc* διαδικασιών Διεθνούς Συνεννόησης μεταξύ των συμμάχων της Τετραμερούς και αργότερα της Πενταμερούς Συμμαχίας αλλά και των εταίρων του στην «Ιερά Συμμαχία» στην βάση της «*μοναρχικής αλληλεγγύης*». Επαναφέροντας την Ιερά Συμμαχία στο ευρωπαϊκό προσκήνιο, ο Αλέξανδρος Α' προσέγγιζε την «*μοναρχική αλληλεγγύη*» με ξεχωριστό τρόπο. Καταρχήν, ο Αλέξανδρος Α' αναγνώριζε ότι κάθε Μ. Δύναμη είχε *ιδιαίτερα ενδιαφέροντα*, τα οποία ήταν αντικείμενο διεθνούς συνεννόησης και «*μοναρχικής αλληλεγγύης*» αλλά στην βάση της *αμοιβαιότητας* αναφορικά με ανάλογα ρωσικά ενδιαφέροντα. Δεύτερον, ο Τσάρος αντιλαμβανόταν ότι η *καθεστωτική* βάση της «*μοναρχικής αλληλεγγύης*» εστιαζόταν σε δυο διαστάσεις, ήτοι στην

«αρχή της νομιμότητας» που εξέφραζε ο Μονάρχης και στους εδαφικούς διακανονισμούς της μετα-Ναπολεόντειας Ευρώπης. Η πρώτη διάσταση αφορούσε την απάντηση της «μοναρχικής αλληλεγγύης» στην πρόκληση των *συνταγματικών* και *εθνικών* κινημάτων της Δυτικής Ευρώπης, όπου οι αντιδράσεις των Μ. Δυνάμεων στην εκάστοτε περίπτωση ακολουθούν η κάθε μία τις δικές της επιδιώξεις με **όριο** την διατήρηση της «ευρωπαϊκής τάξης πραγμάτων» της Βιέννης, που αποτελούσε την βάση της *ad hoc* Συνεννόησης Δυνάμεων. Η δεύτερη διάσταση άγγιζε δύο ρωσικού ενδιαφέροντος ζητήματα που παρέμεναν στην *διακριτική μεταχείριση της Ρωσίας* και πρακτικά αφορούσαν αφενός το κατά πόσο η «μοναρχική αλληλεγγύη» περιλάμβανε και τον Σουλτάνο και αφετέρου το κατά πόσο το ευρωπαϊκό *status quo* περιλάμβανε την οθωμανική επικράτεια. Ο Κάσλρεη αποκάλεσε την «Ιερά Συμμαχία» «ένα χαρτί υπέρτατου μυστικισμού και ανοησίας» και ο Μέττερνιχ «ένα ηχηρό τίποτε», δες: O.J. Frederiksen, *οπ. π.* σελ. 17. Πέντε χρόνια αργότερα, το 1820, οι περιστάσεις θα αναγκάσουν τον πρώτο σε διπλωματική αναδίπλωση και τον δεύτερο να προσφύγει, προσχηματικά έστω, σε διπλωματική σύμπλευση με τον Τσάρο αποδεχόμενος *de facto* το *Πρωτόκολλο του Τροππάου*, δηλ. τις «αρχές της νομιμότητας» και της «μοναρχικής αλληλεγγύης» της «Ιεράς Συμμαχίας». Στα 1821, και ο ίδιος ο Κάσλρεη, αντιμέτωπος με την Ελληνική Επανάσταση, θα αναγκαστεί, παρελκυστικά βέβαια, σε επιστολή του προς τον Αλέξανδρο Α΄ να επικαλεστεί αυτές τις αρχές που ο ίδιος είχε καταδικάσει. «Είμαι βέβαιος ότι τα φοβερά γεγονότα τα οποία βασανίζουν το μέρος αυτό της Ευρώπης ... δεν προέρχονται αποκλειστικά από τα συγκρουσιακά και εύφλεκτα στοιχεία που συνθέτουν την Τουρκική Αυτοκρατορία αλλά σχηματίζουν ένα κλάδο από εκείνο το οργανωμένο πνεύμα εξεγέρσεων, το οποίο συστηματικά προπαγανδίζεται μέσα στην Ευρώπη και το οποίο εκρήγνυται οπουδήποτε το χέρι της κυβερνητικής ισχύος, για οποιονδήποτε λόγο εξασθενίζει. ... Οποιοσδήποτε βαθμός απόκλιση απόψεων μπορεί να συνέβησαν στις πρόσφατες συνομιλίες για αφαιρετικές θεωρίες του διεθνούς δικαίου και οποιαδήποτε θέση της Βρετανικής Κυβέρνησης μπορεί τελευταία να διαφοροποιήθηκε από εκείνη των τριών Συμμαχικών Αυλών, με την υιοθέτηση μιας γραμμής ουδετερότητας την οποία ο Βασιλεύς θεώρησε απαραίτητη αναφορικά με τις Ιταλικές υποθέσεις ... το παρόν Ευρωπαϊκό σύστημα, τοιουτοτρόπως επιμελώς και ευφυώς διοικούμενο, θα συνεχίσει να υφίσταται προς όφελος της ασφάλειας και εμπιστοσύνης της Ευρώπης. ... ενώ δεν μπορούμε να αρνηθούμε στους Έλληνες την συμπάθεια και την συμπόνια μας, αυτοί ήταν οι επιτιθέμενοι στην παρούσα κατάσταση», δες: "The Marquess of Marquess of Londonderry to his Imperial Majesty the Emperor of all the Russias – Foreign Office, London, July 16, 1821" στο Charles Marquess of Londonderry, *οπ. π.*, pp. 403-408. Οι χειρισμοί Μέττερνιχ και Κάσλρεη στις αναφυόμενες περιστάσεις αστάθειας της ευρωπαϊκής τάξης πραγμάτων ήταν απόλυτα συνεπείς τόσο στις επιμέρους πολιτικές επιδιώξεις του καθενός, όσο και στην συναντίληψη τους για τις μετα-Ναπολεόντειες ευρωπαϊκές σχέσεις.

²³ Ο Αλέξανδρος Α΄, απογοητευμένος από τους συμμάχους του για την στάση τους στις ρωσο-οθωμανικές σχέσεις, ανέφερε πικραμένος στον Νεσεελρόντε:

«Η τουρκική ισχύ θρυμματίζεται, το μαρτύριο είναι περισσότερο ή λιγότερο μεγάλο αλλά είναι καταδικασμένη σε θάνατο. Είμαι ακόμη εδώ, οπλισμένος με όλη την ισχύ μου, αλλά πιστός στις γνωστές αρχές μου της μετριοπάθειας και ανιδιοτέλειας. Πώς αυτό δεν θα με ωφελήσει, με την αποστροφή μου από οποιοδήποτε σχέδιο κατάκτησης, για να φτάσω σε μια λύση ενός ζητήματος που διαρκώς διαταράσσει την Ευρώπη; Όσο ακολουθώ αυτές [τις αρχές], αυτοί [οι Σύμμαχοι] επιχειρούν να έχουν οφέλη από αυτό. Δεν μπορώ να παραμείνω σ' αυτήν την θέση για περισσότερο χρόνο. Οι υποθέσεις καθημερινά γίνονται περισσότερο πολύπλοκες. Πιέζομαι, όλο το περιβάλλον μου με παρακινεί. Ο λαός απαιτεί πόλεμο, στρατιές μου είναι πλήρεις ενθουσιασμού να τον πραγματοποιήσουν, δεν είναι δυνατόν να αντισταθώ περισσότερο. Οι σύμμαχοι μου με έχουν εγκαταλείψει. Ο καθένας μηχανογραφεί στην Ελλάδα. Μόνο εγώ παρέμεινα αγνός. Έχω πιέσει την κατάσταση τόσο πολύ ώστε δεν έχω ούτε καν ένα άθλιο όργανο στην Ελλάδα, ούτε έστω έναν πράκτορα πληροφοριών, και είμαι υποχρεωμένος να αρκούμαι με τα υπολείμματα που πέφτουν από το τραπέζι των συμμάχων μου».

Ο Αλέξανδρος Α΄ δεν θα προλάβει, θα πεθάνει ξαφνικά και θα τον διαδεχθεί ο αδελφός του Νικόλαος Α΄ που θα συμπαραταχθεί άμεσα με τις αντιλήψεις της «πολεμικής παράταξης» ("War Party") και κοντά του θα βρεθεί ο αποχωρήσας ρώσος πρέσβης στην Πόλη, Γρ. Στρογκανόφ. Το παραπάνω απόσπασμα παρατίθεται στο: Harold Temperley, «Princess Lieven and the Protocol of 4 April 1826», *The English Historical Review*, Vol. 39, No. 153 (Jan., 1924), pp. 60

²⁴ Σχολιάζοντας τις εξελίξεις στην Διάσκεψη του Λάϊμπαχ στην διδακτορική διατριβή ο Χ. Κισσινγκερ έγραφε «το ζήτημα μεταξύ Μέττερνιχ και Καποδίστρια επιλύθηκε σε μια διαμάχη όπου οι επιταγές της αρχής της νομιμότητας επιβλήθηκαν στις εθνικές διεκδικήσεις... με τα λόγια του Μέττερνιχ "δύο

παρατάξεις είναι αντιμέτωπες παντού στον κόσμο: οι Καποδίστριας και οι Μέττερνιχ. Καθώς ο Τσάρος είναι ένας Μέττερνιχ, οι αντίπαλοι του θα αφεθούν στην μοίρα τους"...» Στο Henry Kissinger, **A World Restored: Metternich, Castlereagh and the problems of Peace, 1812-1822**, Harvard University, 1954, p. 292, Γ. Πουκαμισάς, **Καποδίστριας και Μέττερνιχ. Δύο αντίθετες αντιλήψεις για το Ανατολικό Ζήτημα**, Αθήνα 2010

²⁵ Πράγματι, τις αντιλήψεις της «πολεμικής παράταξης» ο Γρ. Στρογκανόφ, ρώσος πρέσβης στην Πόλη, εξέφραζε με την διπλωματική διαχείριση της διαπραγμάτευσης των διμερών εκκρεμοτήτων του 1812 την πεποίθηση ότι η αδιαλλαξία της Πύλης μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο με την πολιτική ισχύος που θα καθιστούσε επιβεβλημένο τον σεβασμό των ρωσικών θέσεων και ειδικότερα το δικαίωμα της στην «προστασία των ομόδοξων», στο οποίο ο Καποδίστριας είχε δώσει ιδιαίτερη έμφαση διατυπώνοντας τις διπλωματικές οδηγίες του Αλέξανδρου Α' προς τον Γρ. Στρογκανόφ. Την άνοιξη του 1819 ο Καποδίστριας γράφει στον Στρογκανόφ από την Κέρκυρα: «Εδώ σας αναγνωρίζουν όχι μόνο ως εκπρόσωπο του αυτοκράτορα αλλά και ως **προστάτη των Ελλήνων**», δες: Γρ. Άρς, *οπ. π.* σελ. 118-119

²⁶ Ο Καποδίστριας είχε πλέον διατυπώσει σαφώς την αντίληψη αυτή απευθυνόμενος στους αντιπροσώπους των Οσποδάρων Βλαχίας και Μολδαβίας, Αλ. Μαυροκορδάτο και Πασβάνογλου, τους οποίους συνάντησε μ' αφορμή την περιοδεία του Αλέξανδρου στην Βεσσαραβία το 1818:

«Οι οσποδάροι της Μολδαβίας και της Βλαχίας προσεπάθησαν να μοι αποδείξουν ότι η διατήρησις της μετά των Τούρκων ειρήνης ήτο αδύνατος, και ότι, ως Έλληνες, ήσαν ανυπόμονοι να μάθουν ότι τα Ρωσικά στρατεύματα ήσαν έτοιμα να διαθούν τον Προύθον... «Νομίζετε, λοιπόν», απήντησα εις αυτούς, «ότι θα τον διέβαινον διά να σας ανυψώσουν εις το αξίωμα ανεξαρτήτων ηγεμόνων; Δείξατέ μοι εν τη Ιστορία ανάλογον παράδειγμα. Αφού τοιούτον δεν υπάρχει, φαντάζεσθε ότι η τύχη σας θα αποτελέση εξαίρεσιν του γενικού κανόνος; Άλλως θα έπρεπε να χυθή αίμα πολύ, να γίνουν θυσίαι μεγάλαι, να καταστραφούν υπάρξεις και περιουσίαι εις μέγαν αριθμόν, και προς τίνα σκοπόν; Διά να αντικαταστήσετε το τουρκικόν σαρίκι με πύλον ευρωπαϊκόν; Ως Έλλην μεν οφείλω μόνον εκείνην την ελευθερίαν να επιθυμώ, ην οι Έλληνες ήθελον αποκτήσει διά των ιδίων των δυνάμεων και διά της προηγούμενης προόδου των εις τον αληθή πολιτισμόν. Αλλά από το σημείον τούτο η κοινή ημών πατρίς ευρίσκεται ακόμη μακράν· δι' ο και έκαστος εξ ημών οφείλει να αφιερώση πάσας αυτού τας δυνάμεις, ίνα προπαρασκευάση την οδόν ήτις θα ανάδειξη την πατρίδα μας εις έθνος πολιτισμένον. Ως υπουργός όμως της Αυτού Αυτοκρατορικής Μεγαλειότητος, σας δηλώ ότι ο Αυτοκράτωρ έχει την σταθεράν και αμετάτρεπτον πρόθεσιν να στερεώση την μετά των Τούρκων ειρήνην επί τη βάσει των υφισταμένων συνθηκών. Εάν δε οι Έλληνες είναι εις θέσιν και θελήσουν καλή τη πίστει να ωφεληθούν εκ του συστήματος τούτου, όχι μόνον δεν θα χάσουν αλλά τουναντίον πολύ θα κερδίσουν».

«**Επισκόπηση**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α' σελ. 45

²⁷ Δες Σέργιος Ζαμπούρας, «**Για την πολιτική προσωπικότητα του Ιω. Καποδίστρια**», εισήγηση στην ίδια διεθνολογική συζήτηση, με θέμα «Προ-επαναστατικός Καποδίστριας: Το ελληνικό ζήτημα στο διεθνές σύστημα της Ισορροπίας Δυνάμεων».

²⁸ Brian E. Vick, **The Congress of Vienna-Power and Politics after Napoleon**, Harvard University Press, 2014, pp. 226-230. Η διευθέτηση του «Επτανησιακού ζητήματος» στο Συνέδριο της Βιέννης αποτέλεσε σημείο καμπής της πολιτικής δράσης του Καποδίστρια και ειδικότερα στην ρωσική Αυλή, στην οποία βρέθηκε «σταλμένος» από ισχυρό τμήμα της επτανησιακής ελίτ και υποστηριζόμενος από τον κύκλο των ομογενών στην Ρωσία. «Η ανατροπή λοιπόν, η καταπνίξασα την Ιόνιον Πολιτείαν εις τα σπάργανα αυτής» γράφει ο Καποδίστριας, «όχι μόνον δεν απεθάρρυνε τους Έλληνες, αλλά και έτι πλέον συνεκέντρωσε τας ελπίδας αυτών επί της Ρωσσίας. Συμμεριζόμενος δε το αίτημα τούτο ο πατήρ μου, μετ' αυτού δε και οι μάλλον ισχύοντες εν ταις Νήσοις και εν Ελλάδι άνδρες, εθεώρησαν την γενομένην μοι τω 1808 πρόσκλησιν του να απέλθω εις Ρωσσίαν ως τον άριστον οινών διά το μέλλον της εγκαταληφθείσης πατρίδος των», δες: «**Επισκόπηση**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α' σελ. 5. Ωστόσο, ο ίδιος αναγκάζεται, παρακάτω (σελ. 23), να επισημάνει ότι αν και «διά της ευνοϊκής λύσεως του ζητήματος των Ιονίων Νήσων θα ηδύνατο η Ρωσσία να παρασκευάση εις την Ελλάδα καλύτερον μέλλον. Αλλά δυστυχώς αι νήσοι αύται κατέχονται υπό των Άγγλων, ούτοι δε θα συγκατετίθεντο να αφήσουν αυτάς, μόνον προκειμένου να εγκατασταθή εκεί Αυστριακή φρουρά. Αλλά τοιαύτη λύσις θα επεβράδυνεν επί ένα αιώνα την αποκατάστασιν έθνους εις το οποίον, παρ' όλας τας προσπαθείας των Τούρκων και των φίλων αυτών, ανήκει το μέλλον» και υπό το βάρος αυτών των πραγματικοτήτων αλλά πλέον από την ενισχυμένη θεσμική θέση του στο

πλευρό του Αλέξανδρου Α' θα εστιάσει πλέον με συνεχείς πρωτοβουλίες στην προώθηση και διεθνοποίηση του ευρύτερου ελληνικού ζητήματος.

²⁹ Ο Καποδίστριας φαίνεται να θεωρούσε ορθά τις **δυνατότητες άσκησης πιέσεων στην Πύλη** αλλά και τα περιθώρια διπλωματικής απομόνωσης της, που θα μπορούσαν να συντελέσουν σε μια **θετική έκβαση της διεθνούς συνεννόησης**, ειδικά μάλιστα με την **Αγγλία**. Ο ίδιος ο Καστλρέν, ήδη τον Ιανουάριο 1816, στις διπλωματικές οδηγίες του προς την βρετανική πρεσβεία στην Κωνσταντινούπολη καθόριζε ότι:

«η πολιτική μας είναι να πετύχουμε η Πύλη να διεξάγει τις συνομιλίες της με την Ρωσία με τρόπο ώστε να αποφύγει να δώσει σ' αυτήν την Δύναμη οποιοδήποτε δίκαιο ή έστω εύλογο κίνητρο για πόλεμο ... στην παρούσα κατάσταση της Ευρώπης, και ο συσχετισμός ισχύος των δύο Κρατών, η διατήρηση της ειρήνης με την Πύλη έχει απείρως μεγαλύτερη επίπτωση από οτιδήποτε ή ακόμη από το σύνολο των ζητημάτων που τίθενται ως θέμα με την Ρωσία»

και συνέστησε να δοθεί στην Πύλη επίσημη προειδοποίηση, από κοινού με την Αυστρία, ότι εάν **μια υπερροπτική συμπεριφορά** δώσει στην Ρωσία μια δικαιολογία για πόλεμο, **καμιά βοήθεια δεν πρέπει να αναμένεται από τις Δυτικές Δυνάμεις**, στο «*Castlereagh Instruction to Frere, Jan. 29, 1816, F.O. Turkey, 86*», C. K. Webster, p. 350.

³⁰ Δες Υπόμνημα Ι. Καποδίστρια προς Μητροπολίτη Ιγνάτιο, στο Ε. Πρωτοψάλτης, **Ιγνάτιος Μητροπολίτης Ουγγροβλαχίας**, Αθήνα, 1959, σελ. 165

³¹ Η προ-επαναστατική περίοδος 1814-1821 συμπυκνώνει και ανασυνθέτει σχεδόν όλα τα ρεύματα σκέψης και δράσης που θα κορυφωθούν στην έναρξη της Επανάστασης του 1821. Η προετοιμασία της εξόρμησης του 1821 στην οποία κορυφαίος μέτοχος και σημείο αναφοράς είναι ο Καποδίστριας εκφράζεται με τις ενέργειες πολλών παραγόντων που έχουν ως συνισταμένη την «Εταιρία των Φιλικών». Η δράση προσωπικοτήτων, όπως για παράδειγμα ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, ο Αριστείδης Παππάς και προπάντων ο πολύπειρος Χριστόφορος Περραιβός, είναι ενδεικτικές εκφράσεις διαφορετικών διαδρομών που συγκλίνουν σε μια ενότητα δράσης στο πλαίσιο της Καποδιστριακής πολιτικής «*Με τις Δικές μας Δυνάμεις*». Η ενδεδειγμένη εξέταση της εξέτασης των εσωτερικών διεργασιών που συνθέτουν το πολιτικό υποκείμενο του 1821 οφείλει να απαντήσει ένα πλήθος αναπάντητων ακόμη *ερωτημάτων* που εγείρονται από πολλές και διαφορετικές πλευρές. Δες, ενδεικτικά, «Ο Χριστόφορος Περραιβός, το 1820, το 1814 και η σχέση του 1821 με τον Ρήγα» στο Σ. Ζυγούρας, [Από την Ανάσταση του 1819 στην Επανάσταση του 1821: 6^ο Μέρος](#), 28/04/2018

³² Ιωάννης Καποδίστριας, «**Εγκύκλια επιστολή με παρατηρήσεις πάνω στα «μέσα» βελτίωσης της μοίρας των Ελλήνων**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Στ

³³ «**Επισκόπηση**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α' σελ. 11

³⁴ Στο, ολοφάνερων πολιτικών σκοπιμοτήτων, Υπόμνημα που υπέβαλε στα τέλη του 1826 ο Καποδίστριας στον νέο Τσάρο Νικόλαο Α', ζητώντας να γίνει δεκτή η παραίτηση του από ρωσική υπηρεσία ενόψει πλέον της διεθνούς αναγνώρισης της ελληνικής χειραφέτησης και της πολιτικής ανάγκης του ίδιου να διεκδικήσει την ρωσική υποστήριξη για την ανάδειξη του σε Κυβερνήτη, ο Καποδίστριας έσπευδε σκόπιμα να προσφέρει, όπως και σε πολλά άλλα σημεία αυτού του Υπομνήματος, την δική του προσχηματική εκδοχή για την ιστορική αυτή Εγκύκλιο: «*προς αποφυγήν πάσης κακής ερμηνείας της συνομιλίας μας, επέδωκα εις αυτούς γραπτώς παν ό,τι τοις είχαν είπει προφορικώς. Και, ίνα καταστήσω αποτελεσματικωτέραν την προφύλαξιν ταύτην, απέστειλα εμπιστευτικώς αντίγραφον εις τον βαρώνον Στρόγανωφ και εις τους εν Τουρκία προξένους της Ρωσσίας, πληροφορών αυτούς περί της καταστάσεως και παρακαλών να προσέξουν μήπως η κακοβουλία επωφεληθή την περίστασιν και γεννήση παρά τοις ομοδόξοις ημών ιδέας εσφαλμένας ή ελπίδας επικινδύνους*», στο Ιωάννης Καποδίστριας, «**Επισκόπηση**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Α', σελ. 53. Και μόνο η επιλογή του Καποδίστρια να αναφερθεί στο περίφημο αυτό πολιτικό Υπόμνημα στα γεγονότα της Κέρκυρας, όπως και σε μια σειρά άλλα γεγονότα συνδεόμενα με την προετοιμασία της ελληνικής εξέγερσης, φανερώνει την επείγουσα πολιτική ανάγκη του να ακυρώσει τις σε βάρος της υποψηφιότητας του αντιδράσεις διαφόρων διεθνών παραγόντων και να πείσει τον Νικόλαο Α' ότι *όχι μόνο τίμησε την εμπιστοσύνη του Αλέξανδρου Α' αλλά επιπλέον, όπου είχε διαφορετική αντίληψη από τον αυτοκράτορα του, η άποψη του όχι μόνο δικαιώθηκε από τις εξελίξεις αλλά και βρίσκεται σ' αρμονία με την ουσία της ρωσικής ανατολικής πολιτικής που τώρα πλέον ο ίδιος ο Νικόλαος Α' (και η δίπλα σ' αυτόν «πολεμική παράταξη» με σημαίνοντα παράγοντα τον επανελθόντα Γρ. Στρογκάνοφ) έχει*

υιοθετήσει!! Γιατί στην πραγματικότητα ο Καποδίστριας, **πριν** και κυρίως **μετά** το ξέσπασμα της ελληνικής επανάστασης, επιχειρούσε να **εναρμονίσει** τις, καθόλα **διακριτές**, ελληνικές και ρωσικές επιδιώξεις σε τέτοια βαθμό προσπάθειας, που ο τότε άγγλος πρέσβης στην Αγία Πετρούπολη, Τσάρλς Μπέκοτ, τηλεγραφούσε έξαλλος, στον Καστλρέν, Υπουργό Εξωτερικών του, για την «**πελώρια θρασυτήτά του που τον κάνει να πιστεύει ότι είναι σε θέση και την πολιτική της Ρωσίας να καθοδηγεί και της επανάστασης στην Ελλάδα να ηγείται**», παρατίθεται στο **C.K. Webster**, p. 396

³⁵ Στο κορυφαίο αυτό Καποδιστριακό κείμενο ξεδιπλώνεται μια πολιτική επιλογή που αποσκοπεί αφενός να συσπειρώσει και να δώσει μια ενιαία κατεύθυνση στον επαναστατική προετοιμασία, αποφεύγοντας απρόβλεπτες υπό την πίεση τοπικών συγκυριών εξάρσεις, και αφετέρου να επιχειρήσει, συγκαλύπτοντας την εθνική προετοιμασία αλλά ενισχύοντας την αποτελεσματικά, να την συνδέσει διακριτό τρόπο με την ρωσική πολιτική «προστασίας των ομόδοξων χριστιανών» του Αλέξανδρου Α'. Σε επιστολή του ο Καποδίστριας προς τον **Αλέξανδρο Στούρτζα** του προτείνει να συμμετάσχει από κοινού με **Αλέξανδρο Υψηλάντη** και **Ιωάννη Δαμπόλλη**, σε μια ιδιωτική (αλλά σε πλήρη γνώση του Τσάρου) *Επιτροπή Διαχείρισης* των πόρων της «*Φιλόμουσου Εταιρείας*» και των εισφορών του Αλέξανδρου Α' για την δημιουργία του «*Σχολείου της Μάνης*», μια στήριξη της συσπείρωσης των Μανιατών υπό τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, που είχε ήδη στα 1819 επιτύχει ο ειδικός απεσταλμένος του Καποδίστρια «σε αυτό τελευταίο καταφύγιο της ελληνικής ελευθερίας» Χριστόφορος Περραιβός, δες «*Επιστολή του Ι.Α. Καποδίστρια προς τον Α.Σ. Στούρτζα, 20 Ιανουαρίου/1Φεβρουαρίου 1820*» στο: «**Ο Ιωάννης Καποδίστριας στην Ρωσία**», οπ. π, σελ. 343-346. Προτάσσοντας την σημασία της ορθοδοξίας ως ενοποιητικού στοιχείου αλλά και ως στοιχείου εναρμόνισης διακριτών επιδιώξεων σε διεθνές επίπεδο, δεν παραλείπει να τονίσει την σημασία της δράσης που οφείλει να αναλάβει ο κλήρος, αλλά όχι ο οποιοδήποτε κλήρος, καθώς «είναι τεράστιας σημασίας το να εγκαθιστούμε στις μεγάλες Επισκοπές φωτισμένους και σεβάσμιους, λόγω της αγνότητας των ηθών τους, ιερείς», αλλά εκείνους, δηλαδή, από τον κλήρο που θα κατανοούσαν «την ύψιστη σημασία της υπηρεσίας που θα μπορούσαν να προσφέρουν στην πατρίδα», ώστε «η απέραντη εξουσία της Εκκλησίας, ισχυροποιούμενη μ' αυτό τον τρόπο, θα αποβεί η σωτηρία του έθνους». Προτρέποντας σε μια μετεξέλιξη της υπάρχουσας θεσμικής υπόστασης της ορθοδοξίας σε ένα δίκτυο εθνεργετικής προετοιμασίας, ο Καποδίστριας δεν παύει σε κάθε αποστολή της Εγκυκλίου του να υπογραμμίζει το ζήτημα της εθνικής ηγεσίας και του ξεκάθਾਰου στόχου της:

«...έχουμε βαθειά συναίσθηση των συμφορών μας και ότι **συναισθανόμαστε την ανάγκη ν' απελευθερωθούμε για πάντα από αυτές**. Η **πορεία** που ακολουθούμε, εδώ και μερικά χρόνια, **προκειμένου να πετύχουμε το στόχο αυτό, είναι αναντίρρητα η πιο γνήσια**. ... Αν οι καιροί, όταν όλα υπόσχονταν στην πατρίδα μας το πιο τιμητικό και ευτυχές μέλλον, παρήλθαν παρασύροντας μαζί τους τις καλύτερες ελπίδες μας, τούτο συνέβη επειδή τα άτομα από τα οποία έπρεπε να έχει συντεθεί η πατρίδα, δεν ήταν ακόμη ώριμα ούτε για να ακούσουν τη σεβαστή φωνή της αλήθειας, ούτε για ν' ακούγονται από τη μάζα των συμπατριωτών μας. ... Ωστόσο **η βελτίωση αυτή έχει ξεκινήσει' το κυρίαρχο στοιχείο της συνίσταται στην πίστη που είχαν ανάμεσα μας, εδώ και μερικά χρόνια, οι αρχές που μόλις χαράξαμε**. Πρόκειται να καλλιεργήσουμε τώρα με συνέπεια και σύνεση την πετυχημένη αυτή τάση των συμπατριωτών μας και να επιφέρουμε βαθμιαία ικανοποιητικά αποτελέσματα. Ένα από τα μέσα που παρουσιάζεται αυθόρμητα στο μυαλό, για να εκφραστούμε μ' αυτό τον τρόπο, είναι το να συνδέσουμε σε τούτο το μεγάλο έργο τις προσπάθειες των **πιο φωτισμένων και λογικών μεταξύ των Ελλήνων**. Ο σύνδεσμος αυτός φαίνεται να υπάρχει, βρίσκεται στο γράμμα όπως και στο πνεύμα της χριστιανικής αδελφότητας' όποιος κι αν είναι ο βέβηλος χαρακτήρας με τον οποίο είναι δυνατό να θελήσουμε να την περιβάλουμε, **είναι ευκαίριο η αδελφότητα αυτή να μην αποκοπεί διόλου από το στόχο που υποδείξαμε παραπάνω**³⁵ και στον οποίο επίσης είναι ανάγκη να προσηλωσούμε την προσοχή».

Ιωάννης Καποδίστριας, «**Εγκύκλια επιστολή με παρατηρήσεις πάνω στα «μέσα» βελτίωσης της μοίρας των Ελλήνων**», 6 (18) Απριλίου 1819, Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Στ'

³⁶ «**Εγκύκλια επιστολή**», Αρχείο Ιωάννου Καποδίστρια, τ. Στ', σελ. 17

³⁷ Στέλιος Αλειφαντής - Σέργιος Ζαμπούρας, **Ο Ι. ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΣ και 1821: Τρεις Επιστολές στον Διονύσιο Ρώμα**, <https://independent.academia.edu/STAL>